

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2012

Bc. Joanneta Rumanovská

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

**ETICKO-EXPERTÍZNY A PORADENSKÝ PRÍSTUP
V ŠPECIFICKÝCH PODMIENKACH VÄZENSTVA**

Diplomová práca

Študijný program: aplikovaná etika - etická expertíza a etické poradenstvo

Študijný odbor: 2.1.5. etika

Školiace pracovisko: Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky

Školiteľ: PaedDr. Jana Baniarová

Konzultant: doc. PhDr. Peter Korený, PhD

Nitra 2012

Bc. Joanneta Rumanovská

Pod'akovanie:

Za prínosné a trpezlivé vedenie, poskytnutú odbornú a metodickú pomoc, cenné rady a pripomienky, pri vypracovaní záverečnej diplomovej práce pod názvom „Eticko-expertízny a poradenský prístup v špecifických podmienkach väzenstva“, chcem vyjadriť pod'akovanie školiteľke PaedDr. Jane Baniarovej.

ABSTRAKT

Bc. RUMANOVSKÁ Joanetta: Eticko – expertízny a poradenský prístup v špecifických podmienkach väznenstva. Diplomová práca, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky – Školiteľ: PaedDr. Jana Baniarová, stupeň: magister etiky profesijných činností- Nitra 2012, 73 s.

Spoločným menovateľom v pomáhajúcich profesiách je pomoc ľuďom, ktorí sa nachádzajú v ťažkej životnej situácii, ako aj pomoc k optimálnemu rozvoju osobnosti, preto aj etické otázky predstavujú neoddeliteľnú súčasť ich činností. Vo vzťahu k odsúdeným je potrebné sa zameriavať na využívanie adekvátnych foriem, metód a prostriedkov zaobchádzania tak, aby bola podporovaná príprava odsúdeného na život po prepustení na slobodu. Dôraz je kladený na aplikovanie takých programov zaobchádzania, ktoré vychádzajú z individuálnych potrieb odsúdeného. Poradenstvo je silným nástrojom a poradca má byť vedomý svojej zodpovednosti poradenského pracovníka, ktorý môže život klienta od základov zmeniť a tým mu pomáha zvládnuť náročné situácie spojené s resocializáciou. Cieľom je pomôcť klientovi v jeho životnej situácii, v podpore rastu, rozvoja, zrelosti a uplatnenia sa v živote. Vzťah, vzájomná interakcia a komunikácia medzi klientom a poradcom sú základné predpoklady efektívnej poradenskej činnosti. Nutnou súčasťou odbornej praxe poradcu je dodržiavanie etických zásad, viera v hodnotu a dôstojnosť jedinca.

Kľúčové slová: etika, zaobchádzanie, poradenstvo, klient, penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť.

SUMMARY

Bc. RUMANOVSKA Joanetta: Eticko - expert's report and consultant access in specific condition of prison service. Graduation theses, University Konstantina philosopher in Nitre, Philosophic faculty, Department of general and apply ethics - adviser: PaedDr. Jean Baniarova, degree: master ethics occupative activities - Nitra 2012, 73 s.

The common denominator in helping professions is help people, who find themselves in difficulty life situation, as well as help to optimally developed of personality, therefore the ethical questions are inseparable part of their activities. In relation to convict is necessary to focus on utilizing adequate form, method and resources of treatment in such a way that preparation of convicted on the life after releasing on freedom will support. Emphasis is laying on application of such programs of treatment that based on individual needs of convicted. Consulting is strong tool and adviser needs to be conscious of his responsibility of advisory worker that can fully change of client's life and therefore helps him to handle difficult situations connected with his re-socialization. The aim is to help the client's life situation, in supporting of growth, development, prematurity and application himself in life. Relation, mutual interaction and interaction between clients and adviser are fundamental prerequisite of effective advisory activities. Necessary part of specialized practice of adviser is abidance of ethical tenets, faith in attributes and dignity of individual.

Key word: ethics, treatment, consulting, client, penitenciam and postpenitenciam care.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 Organizácia väzenstva.....	10
1.1 Väzenstvo po roku 1989.....	11
1.2 Špecifiká výkonu väzby.....	12
1.3 Špecifiká výkonu trestu odňatia slobody.....	13
1.4 Väzenská klientela.....	14
2 Zaobchádzanie s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody.....	16
2.1 Pojem a formy penitenciárneho zaobchádzania.....	17
2.2 Program zaobchádzania s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody	26
2.3 Prístupy zaobchádzania v skupinách odsúdených.....	28
2.4 Poradenský prístup odborných profesií v penitenciárnych zariadeniach.....	30
2.4.1 Pedagógovia, referenti režimu.....	31
2.4.2 Psychológovia.....	32
2.4.3 Sociálni pracovníci.....	34
2.4.4 Duchové služby.....	35
3 Etické princípy práce príslušníka ozbrojených zborov.....	36
3.1 Kódex konania príslušníka orgánu na uplatňovanie zákona.....	36
3.2 Európsky kódex policajnej etiky.....	37
3.3 Organizácie a dokumenty zaoberajúce sa problematikou väzenstva.....	38
3.4 Etické princípy práce príslušníka ZVJS.....	41
4 Poradenstvo zamerané na človeka.....	43
4.1 Etické aspekty poradenstva.....	44
4.2 Poradenská spôsobilosť.....	45

4.2.1 Poradenstvo zamerané na človeka v praxi.....	46
4.2.2 Metódy práce s klientom.....	48
4.2.3 Poradenské prístupy.....	49
4.3 Komunikácia v poradenstve.....	51
4.3.1 Efektívna interpersonálna komunikácia.....	53
5 Poradenstvo v špecifických podmienkach väznenstva.....	56
5.1 Práca poradcu s jednotlivými typmi klientov.....	56
5.2 Prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti.....	61
5.3 Pôsobenie poradenských zariadení a inštitúcií pri zaobchádzaní s odsúdenými ...	64
ZÁVER.....	67
ZOZNAM LITERATÚRY.....	69

ÚVOD

„Nálada a názory verejnosti v otázke zaobchádzania s páchatel'mi je jedným z neklamných znakov civilizácie v každej zemi „

Winston Churchill

V predkladanej diplomovej práci sa venujeme zaobchádzaniu, poradenstvu poskytovanému osobám, ktorým je dočasne obmedzená sloboda.

Ľudia v ťažkých a zložitých situáciách už od nepamäti hľadajú rady najbližších, priateľov, kňazov, alebo ľudí, ktorým dôverujú a očakávajú od nich pomoc.

Poradenstvo je predovšetkým priestor na stretnutie ľudí, ktorí potrebujú radu, alebo pomoc. Práve poradca je osoba, ktorá poskytuje čas, vedomosti, skúsenosti, informácie a priestor. Postavený je pred utrpenie, zmätok inej ľudskej bytosti a vyžaduje sa od neho, aby sa zameril na prežívanie klienta a nepodľahol pokušeniu veci uponáhľať, alebo opraviť hoci aj s dobrým úmyslom. Stretnutie medzi poradcom a klientom je základom poradenského prístupu, dôležité je nebáť sa pracovať na „hl'bké vzťahu“ a motivovať klienta k pozitívnym zmenám vo vlastnom živote. Ťažisko poradenstva je v pomáhajúcich profesiách a je založené na vzťahu poradcu, ktorý má snahu podporiť rast, rozvoj, orientáciu klienta vo svete. Zároveň poradca môže byť nápomocný pri redukovaní emocionálneho napätia, vzdelávaní, výchove, hľadaní nových primeranejších scenárov klientovho života, pri rešpektovaní osobnosti jednotlivca.

Zbor väzenskej a justičnej stráže zabezpečuje efektívny výkon väzby, ktorý rešpektuje medzinárodné konvencie a súčasne zohľadňuje kultúrne a spoločenské špecifiká Slovenskej republiky. Väzenstvo je trestno-výkonná zložka, ktorá sa významným spôsobom podieľa na realizácii jednej zo zásad ukladania trestov. Výkon trestu zabezpečuje ochranu spoločnosti pred páchatel'mi, zároveň vytvára podmienky k resocializácii tak, aby odsúdený po prepustení bol schopný viesť riadny život. S problematikou zaobchádzania v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti sa v nemalej miere zaoberajú sociálni pracovníci, psychológovia, pedagógovia Zboru väzenskej a justičnej stráže, sociálni kurátori okresných a obvodných úradov, duchovní, pracovníci cirkevných spoločností a pracovníci zaoberajúci sa postpenitenciárnou starostlivosťou. Prehľbovanie ich vzájomnej spolupráce môže byť významným prínosom v procese resocializácie osôb.

Cieľ práce

Cieľom práce bolo poukázať na dodržiavanie etických princípov príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže, ktorí sa podieľajú na programe zaobchádzania s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody. Taktiež na etické aspekty poradenstva, ktoré každá osoba poskytujúca poradenské služby musí v praxi dodržiavať.

Metodika práce a metódy skúmania.

Predkladaná diplomová práca má teoreticko-empirický charakter. Hlavnými zdrojmi pri tvorbe diplomovej práce bola literatúra domácich i zahraničných autorov, odborníkov v predmetnej oblasti. Metodika našej práce spočívala vo výbere a selekcii zozbieraných vhodných literárnych prameňov k danej problematike. Práca s literatúrou si vyžadovala štúdium a spracovanie prostredníctvom poznámok, ich triedenie a dopĺňanie. Následne sme si určili základné body osnovy, ktorých sme sa pridržiavali pri písaní konceptu. Použili sme metódu syntézy na ucelenie, zjednotenie zozbieraných poznatkov a metódu indukcie, ktorou sme dospeli k zovšeobecňujúcemu záveru.

V prvej kapitole sme stručne načrtli organizáciu väzenstva po roku 1989, základné rozdiely a úlohy výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody.

V druhej kapitole sme venovali pozornosť zaobchádzaniu, ktoré má byť takej povahy, aby v odsúdených vyvolalo sebaúctu a rozvinulo ich zmysel pre zodpovednosť. Cieľom je ovplyvnenie postojov k podpore rozvoja schopností a osobných zdrojov, čím sa zvyšuje úspešnosť reintegrácie.

Tretia kapitola je venovaná profesionálnemu etickému prístupu, ktorý znamená aplikovanie všeobecných noriem morálky v špecifických podmienkach väzenstva, v súlade so zákonnosťou, humánnosťou a profesionalitou práce.

Štvrtú kapitolu sme zamerali všeobecnejšie na charakter, etické aspekty, spôsobilosti, metódy, prístupy a základy komunikácie v poradenstve. Poradca sa stáva pre klienta významnou postavou a efekt poradenského procesu v začiatku môže ovplyvniť kvalitu komunikácie. Práca poradcu musí byť spätá s etickým poňatím človeka, čo predurčuje hranice poradenských intervencií.

V poslednej piatej kapitole sme sa venovali práci poradcu s jednotlivými typmi klientov, s ktorými sa môžeme stretnúť aj vo výkone väzby a vo výkonoch trestu. Prevláda tu koncepcia prevýchovného a resocializačného charakteru. Upriamujeme pozornosť na občana po prepustení z väzenia, ktorý sa vracia sa do „bežného“ života a potrebuje podporu, pomoc a dohľad. Dohľad vykonávajú probačný a mediačný úradníci, sociálne a mimovládne organizácie, na ktoré sa môže sám prepustený obrátiť.

1 Organizácia väzenstva

Postavenie a pôsobnosť Zboru väzenskej a justičnej stráže (ZVJS) upravuje zákon č. 4/2001 Z.z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov. Podľa tohto zákona je zbor charakterizovaný ako ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy na úseku výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody, ochrany a stráženia objektov zboru a ochrany poriadku a bezpečnosti v súdnych objektoch a objektoch prokuratúry.

Zbor tvoria.

- generálne riaditeľstvo
- ústavy na výkon väzby, ústavy na výkon trestu odňatia slobody, ústav na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých a nemocnica pre obvinených a odsúdených,
- príslušníci zboru.

Generálne riaditeľstvo zboru a ústavy zriaďuje a zrušuje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Zbor je podriadený ministrovi spravodlivosti Slovenskej republiky.

Plnenie úloh v Zbore väzenskej a justičnej stráže (ZVJS) zabezpečuje generálne riaditeľstvo ZVJS, ktoré riadi, organizuje, metodicky usmerňuje a kontroluje činnosť zboru. Na čele stojí generálny riaditeľ. Výkon trestu odňatia slobody sa realizuje v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. Trest odňatia slobody je univerzálny a zároveň najprísnejší druh trestu. Je zásahom do osobnej slobody, občianskych práv.

ZVJS má v súčasnosti 18 ústavov na výkon väzby a ústavov na výkon trestu odňatia slobody s celkovou ubytovacou kapacitou 10615 miest, z toho na výkon väzby 2336 miest a na výkon trestu 8279 miest.

Trest sa vykonáva diferencovane v:

- ÚVV – domáca ržia – oddelene od obvinených, voľný pohyb, bez priameho stráženia
- ÚVTOS: - pevné ústavy – minimálny stupeň stráženia (MSS), stredný stupeň stráženia (SSS), maximálny stupeň stráženia (MxSS),
- otvorené a polootvorené odd. MSS, polootvorené odd. SSS /zmiernený režim, rozšírené právomoci samosprávy ods., ktoré sa v ústavoch zriaďujú/.

Vonkajšia diferenciácia sa riadi zásadou, čím je vyšší stupeň stráženia, tým väčší je rozsah obmedzení vo VTOS. O vonkajšej diferenciácii rozhoduje súd.

Súd zaradí odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody do ústavu:

- s minimálnym stupňom stráženia (MSS)– ale v posledných 10-tich rokoch nebol vo výkone trestu odňatia slobody,

Do minimálneho a stredného stupňa stráženia nemožno zaradiť odsúdeného na doživotie a trest odňatia slobody prevyšujúci 15 rokov. V ústave s minimálnym stupňom stráženia sa ubytovne odsúdených neuzamykajú od budíčka do večierky, pohyb odsúdených je povolený vo vymedzených priestoroch,

- so stredným stupňom stráženia (SSS) – v posledných 10-tich rokoch bol vo výkone trestu odňatia slobody za úmyselný trestný čin.

V ústave so stredným stupňom stráženia sa odsúdení spravidla uzamykajú v ubytovniach, nie však na izbách, odsúdení mimo oddiel sa pohybujú v sprievode príslušníka ZVJS,

- s maximálnym stupňom stráženia (MxSS)– súd zaradí páchatel'a, ktorému uložil trest odňatia slobody na doživotie alebo páchatel'a za obzvlášť závažný zločin.

V ústave s maximálnym stupňom stráženia sa spravidla celý, ubytovne a izby odsúdených zamykajú.

Vnútoraná diferenciacia je umiestňovanie odsúdených do oddielov a skupín v rámci toho istého stupňa stráženia. Diferenciačné skupiny A, B, C, doživotné tresty D1, D2.

Diferenciačná skupina sa určí na základe odporúčaní a výsledkov psychologického vyšetrenia v stredisku psychologicko-konzultačnej činnosti (SPKČ). Diferenciačná skupina A – odsúdení zaradení do otvoreného oddelenia, B,C - do uzatvoreného ústavu.

1.1 Väzenstvo po roku 1989

Väzenstvo v Slovenskej republike nastúpilo po roku 1989 cestu zásadných transformačných zmien, ktoré sa premietli predovšetkým v prehĺbení humanizácie a demokratizácie výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody. Zrýchlená humanizácia a demokratizácia sa časti väzenstva zdala jediným riešením situácie. Došlo k chybným rozhodnutiam bez rozmyšľania a pod tlakom sa prijímali rozhodnutia a najväčším a najťažším recidivistom sa prerušovali tresty. V ústavoch si väzni vynucovali „demokraciu a humanizáciu“, následkom čoho poklesla disciplína.

Základné medzinárodné normy upravujúce ľudské práva a zachovávanie ľudskej dôstojnosti mali byť v prostredí zabezpečujúcom nepretržitú izoláciu nebezpečnej časti obyvateľstva naplnené Koncepciou väzenstva v Slovenskej republike prijatou uznesením vlády v roku 1993, ktorá sa uplatňuje vo väzenstve už 17 rokov a prijatím zákona 4/2001 Z.z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov, zákona o výkone trestu a zákona o výkone väzby. Medzi hlavné úlohy, ktoré v súčasnosti slovenské väzenstvo musí riešiť patrí zabránenie prieniku drog do väzenských zariadení, prevencia nákazlivých chorôb, vrátane AIDS, zvyšovanie miery zamestnanosti a diferenciacia výkonu trestu. Osvedčila sa práca diagnostických stredísk. Vykonávajú sa liečenia súdom nariadené alebo dobrovoľné (protialkoholické, protitoxikomanické, sexuálne a psychiatrické).

Národnou radou Slovenskej republiky bol prijatý Zákon č.79/1992 Zb. o Zbore väzenskej a justičnej stráže, Trestný zákon č. 300/2005 a Trestný poriadok č. 301/2005. Prijatím nových trestných kódexov v roku 2005 boli položené základy pre implementáciu zásad demokratizácie a humanizácie väzenstva Slovenskej republiky. Prijatím zákona 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov účinného od 1. januára 2006 a zákona č. 221/2006 Z.z. o výkone väzby účinného od 1. júla 2006 došlo k zmene vnímania inštitútu výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody.

Po roku 1989 bolo potrebné zmeniť charakter a orientáciu väzenstva, k čomu dopomohli najmä aktivity Rady Európy. Rozdiel spočíval hlavne v tom, že slovenské väzenské zariadenia mali podstatne slabšie materiálne vybavenie (čo platí i dodnes), ale klíma vo vnútri týchto zariadení bola odlišná. Preto bolo nevyhnutné, aby bola vládou vypracovaná a schválená Koncepcia väzenstva na Slovensku. V koncepcii väzenstva sa hovorí o potrebe zvyšovania úrovne väzenstva na Slovensku a nutnosti priblížiť sa vyspelým európskym krajinám (nový Zákon o výkone trestu odňatia slobody č. 475/2005 Z.z, nový Trestný zákon a Trestný poriadok).

1.2 Špecifická výkonu väzby

Výkon väzby pôsobí, ako zaisťovací inštitút na účely trestného konania, ale nie ako inštitút sankčný. Dôraz je kladený na zachovávanie ľudskej dôstojnosti obvinených osôb. (Koncepcia väzenstva SR na r. 2011-2012)

Rešpektuje zásadu, že pokiaľ nie je právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu vyslovená vina, nie je možné hľadiť na toho, kto bol vzatý do väzby, ako by bol vinný.

Obvinenému je možné obmedziť len tie práva, ktoré vyplývajú z účelu väzby, zaistenia bezpečnosti osôb a zabezpečenia ochrany majetku a poriadku v miestach, v ktorých sa väzba vykonáva.

Základné zásady výkonu väzby:

- obvineného počas výkonu väzby možno obmedzovať len vo výkone tých práv, ktoré sa vzhľadom na dôvod väzby, zaistenie bezpečnosti osôb a zabezpečenie majetku a poriadku v miestach, kde sa vykonáva väzba, nemôžu uplatniť, alebo ich výkon by mohol viesť k zmareniu väzby,
- vo výkone väzby sa rešpektuje ľudská dôstojnosť obvineného a nesmú byť použité kruté, neľudské alebo ponižujúce spôsoby zaobchádzania alebo trestania,
- všetky tieto práva sa zabezpečujú všetkým obvineným so zásadou rovnakého zaobchádzania,
- väzba sa vykonáva v dvoch režimoch:

v ústave na výkon väzby (Bratislava, Nitra, B.Bystrica)

v samostatnom oddelení v ústave na výkon trestu odňatia slobody (Leopoldov)

v nemocnici pre obvinených a odsúdených (Trenčín). (Zákon č. 221/2006 Z.z. a vyhláška č. 437/2006 Z.z.)

Pod pojmom zaobchádzanie vo výkone väzby rozumieme súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom (štandardný režim – rozumie sa výkon väzby podľa zákona o výkone väzby, alebo zmiernený režim) zabezpečiť výkon práv a povinností podľa Zákona o výkone väzby a súčasne zmierniť negatívne účinky izolácie obvineného od spoločnosti. Stále je treba mať na zreteli prezumpciu neviny.

1.3 Špecifická výkonu trestu odňatia slobody

Účelom výkonu trestu odňatia slobody je zabezpečiť ochranu spoločnosti pred odsúdenými /osobami, ktoré porušili štátom chránený záujem/ tým, že sa im zabráni v ďalšom páchaní trestnej činnosti / izolácia osoby na určitú dobu tým, že je strážený, vykonávajú sa rôzne prehliadky – je to náplňou práce najmä príslušníkov/ a sústavne ho pripravovať na to, aby viedol riadny život občana / náplň práce príslušníkov odd. VTOS/ – k tomuto cieľu smerujú všetky aktivity počas VTOS.

Schválením nového Trestného zákona a Trestného poriadku sa zavŕšil proces rekodifikácie základných trestnoprávných predpisov. Na ich základe bolo nevyhnutné meniť

i predpisy upravujúce výkon trestu – zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody bol novelizovaný 8-krát, predovšetkým zákonom č. 179/1990 Zb. a zákonom č. 296/1993 Z.z., čím sa stal značne neprehľadným. V dôsledku nových spoločensko-ekonomických a politických zmien sa prehĺbila vnútorná diferenciácia odsúdených vo výkone trestu, zmenilo sa zaobchádzanie a v konečnom dôsledku sa prehĺbila humanizácia a demokratizácia výkonu trestu. Z nápravno-výchovných ústavov sa stali ústavy na výkon trestu odňatia slobody. Zmenili sa i termíny nápravno-výchovná činnosť na zaobchádzanie. Nosnou zásadou sa stáva, že trest odňatia slobody musí byť ponímaný ako ultima ratio (posledný prostriedok).

Zákonom o výkone trestu sa zabezpečuje ochrana ľudských práv a slobôd vo vzťahu k odsúdeným osobám, ako aj ďalších hodnôt vyplývajúcich z Ústavy Slovenskej republiky, Listiny základných ľudských práv a slobôd a základných medzinárodných dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná. Prijala sa úprava Štandardných minimálnych pravidiel pre zaobchádzanie s väznenými osobami a Európskych väzenských pravidiel, ktorými sa prehĺbila efektívnosť výkonu trestu.

Vláda Slovenskej republiky vo svojom Programovom vyhlásení na roky 2010-2014 deklaruje, že: „Vláda SR bude reflektovať a s týmto cieľom stabilizuje personálne zabezpečenie Zboru väzenskej a justičnej stráže, podľa možnosti rozpočtu bude rozširovať kapacity väzníc a usilovať sa o posilnenie nástrojov reálnej prevýchovy odsúdených v rámci starostlivosti o odsúdených počas výkonu trestu odňatia slobody a po ňom“.

1.4 Väzenská klientela

Koncentrácia odsúdených vo väzenských zariadeniach vytvára špecifickú, nenapodobiteľnú sociálnu atmosféru a prináša i osobité problémy. Sociálne prostredie vytvárajú predovšetkým odsúdení jedinci s rôznym stupňom narušenia sociálnych hodnôt, postojov a správania. Štrukturalizácia do sociálnych skupín sa realizuje v rámci inštitúcie (rozdelenie do ciel, oddielov, pracovných kolektívov), ktoré vytvárajú formálne skupiny (Heterik, 1993, s. 194-195).

Uväznením sa zásadným spôsobom mení spoločenské postavenie jedinca. Je v sociálnej izolácii, ktorá môže mať pre jeho osobnosť negatívne dôsledky:

- negatívne vnútorné rozpoloženie, stavy depresie,
- poruchy správania ,

- poruchy v kontakte s ľuďmi (izolovanie sa od druhých, konflikty a pod.),
- sebvražedné pokusy a pod.

Sú to osoby, ktoré sa neprispôbili zákonom spoločenského života a neakceptujú podmienky civilného života. Časť z nich neakceptuje ani pravidlá väzenského života a v podmienkach obmedzenia slobody majú tendenciu zneužívať z ich pohľadu bezplatnú lekársku starostlivosť.

Najčastejšie sú to:

- osoby s rizikovým správaním hladovkári, sebapoškoditelia,
- odsúdení sexuálne orientovaní (mravnostné) delikty spáchané na deťoch
- psychicky oslabení jedinci
- odsúdení so zníženou adaptačnou kapacitou, nekomunikatívny,
- odsúdení majúci problémy s hygienou
- odsúdení s neurotickými prejavmi správania
- odsúdení s prenosnými infekčnými ochoreniami (hepatitis B,C)
- odsúdení s drogovou závislosťou apod.(Zsebi 1995, s. 29).

Väzenské zariadenie je v určitom zmysle slova autonómna oblasť, izolovaná od ostatného sveta. Jedinec, ktorý sa ocitne vo výkone trestu odňatia slobody sa dostáva do špecifickej situácie, kde je uspokojovanie jeho potrieb značne obmedzené. Napríklad pri uspokojovaní fyziologických potrieb môže z dôvodu nútenej koexistencie s ostatnými prežívať permanentnú nepohodu (spánková a sexuálna deprivácia, spoločné hygienické zariadenia, zloženie stravy a pod.). Pri uspokojovaní potreby bezpečia sa môže cítiť ohrozený množstvom jedincov s násilníckymi sklonmi, kverulantmi, personálom, atď. Potreba spolupatričnosti a akceptácie môže byť deprimovaná izoláciou od pozitívnych sociálnych väzieb v pôvodnom prostredí, kde bola uspokojovaná v podstatne väčšej miere, alebo jemu bližším spôsobom. „Z toho vyplýva, že prostredie, v ktorom sa má výchovne pôsobiť, okrem personálu tvorí spoločenstvo odsúdených, teda viac, či menej antisociálnych jedincov. To znamená, že nie je to prostredie, ktoré by sme mohli považovať za skutočne výchovné. Negatívne javy, pôsobiace na odsúdených vyplývajú predovšetkým z procesu postupného prispôbovania sa k ústavnému spôsobu života a spoločenstvu“ (Zsebi, 1995, s.29-30).

2 Zaobchádzanie s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody

Prvá katedra väzenstva t.j. penitenciárnej vedy vznikla v roku 1882 v Ríme (vo francúzštine: science penitentiaire, v nemčine: Gefängniskunde).

Penitenciárna veda je komplexnou vednou disciplínou o interdisciplinárnych súvislostiach trestu odňatia slobody, jeho výkonu a účinnosti. Skúma filozofické, etické, sociálne, psychologické, pedagogické, medicínske i technické súvislosti trestov a ochranných opatrení, ich výkonu a účinnosti. Jej predmet tvoria otázky výskumu mimoprávných súvislostí trestov a ochranných opatrení, ich výkon a účinnosti (Fábry, 2000, s. 84-86).

Európske väzenské pravidlá charakterizujú zásady zaobchádzania ako:

- Dobu výkonu trestu, ktorá by sa mala využiť na pozitívne ciele. Cieľ trestu odňatia slobody sa určuje zákonom každého štátu. Väzneným osobám sa obmedzujú tie občianske práva ustanovené zákonom a súvisiace s výkonom trestu, alebo väzby tak, aby bol zachovaný účel a bezpečnosť spoločnosti. V centre pozornosti má byť väznená osoba a snahu je potrebné smerovať na podporu jeho sebaúcty a reintegrácii do spoločnosti.

Názory na zaobchádzanie s väznenými osobami boli spracované do základných zásad, ktoré sú obsiahnuté v Európskych väzenských pravidlách:

- Obmedzenie represívnej stránky trestu. Pre odsúdeného je to izolácia od rodiny, príbuzných, spoločnosti
- Výchova odsúdených k rešpektovaniu zákonov a uspokojovaniu vlastných potrieb v medziach zákona. Táto zásada je odrazom požiadaviek kladených na odsúdených po prepustení na slobodu.
- Posilňovanie sebaúcty a pocitu osobnej dôstojnosti. Podporovať pozitívne postoje a neponižovať slovne, alebo ponižujúcim disciplinárnym trestom
- Zabezpečenie individuality. Negatívne pôsobí preplnenosť ústavov a cieľ s veľkým počtom odsúdených
- Všeobecná a osobná hygiena. Starostlivosť o telo, zdravie, duševnú hygienu a poriadok

- Uchovávanie a rozvoj duševného života. Knižnica, vzdelávanie, voľnočasové aktivity, lekárska pomoc
- Udržanie a rozvoj sociálnych kontaktov
- Objasnenie právneho postavenia, dodržanie zákonnosti. Presne určené práva a povinnosti
- Zabezpečiť zaobchádzanie s odsúdenými. Jeho cieľom je posilňovanie väzňa, aby bol schopný a mal vôľu zaujať riadne miesto v živote. Táto forma si vyžaduje diferenciaciu a individualizáciu foriem zaobchádzania
- Školenie personálu zabezpečujúceho výkon trestu odňatia slobody (Grácová, 1995, s.17-19).

2.1 Pojem a formy penitenciárneho zaobchádzania

Zákon o výkone trestu odňatia slobody 475/2005 v § 11 vymedzuje zaobchádzanie s odsúdenými, ako súhrn aktivít, ktorých účelom je podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdeným sa dbá aj na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia.

Za základný cieľ zaobchádzania s odsúdenými pokiaľ to dĺžka trestu dovoľuje je vypestovať vôľu a schopnosti, ktoré im umožnia po prepustení dodržiavať zákony a vedieť sa o seba postarať. „Zaobchádzanie má byť takej povahy , aby v nich vyvolalo sebaúctu a rozvinulo ich zmysel pre zodpovednosť“ (Balko, Foldoši, 2004, s.61).

Prístup k zaobchádzaniu s väzňami sa zmenil spôsobom, kedy sa prešlo od systémov, ktoré majú za cieľ ovplyvňovanie postojov k podporovaniu rozvoja schopností a osobných zdrojov, čím sa zvyšuje úspešnosť reintegrácie. Nakoľko je uväznenie pre väčšinu odsúdených stav prechodný, po vykonaní trestu sa stávajú plnoprávnymi občanmi, z tohto hľadiska by sa malo zaobchádzanie pridržovať zásad:

- nemalo by pôsobiť repreresívne, lebo trestom je odňatie slobody a obmedzenia s podstatou trestu spojené
- smerovať k osvojeniu si potrebných vedomostí, návykov a zásad spoločenského života, ktoré sú predpokladom spôsobu života väzňa v spoločnosti zbavený konfliktu zo zákonom,

- vytvárať účinný spôsob komunikácie personálu s väzňami, vytvárať podmienky pre rešpektovanie ich individuálnych osobitostí,
- personál by mal byť na zaobchádzanie pripravovaný (Grácová,1995, s. 17).

Za výkon trestu odňatia slobody a zaobchádzanie s odsúdenými zodpovedá oddelenie výkonu trestu tak, aby trest odňatia slobody plnil svoj účel a plní ďalšie úlohy:

- uplatňuje formy režimového ovplyvňovania v súlade s typom ústavu a pedagogickými zásadami, najmä komunitné stretnutia a prostriedky priamej organizácie činnosti odsúdených tak, aby režim výkonu trestu odňatia slobody plnil účinne regulatívnu funkciu v oblasti vzťahov, sociálnej klímy, ako aj celkovej organizácie života odsúdených a vykonáva vnútornú diferenciaciu odsúdených,
- dbá o zachovanie a ochranu práv odsúdených, zabezpečuje vykonanie návštev odsúdených, dohliada na zabezpečenie a uplatňovanie práva odsúdených telefonovať, nakupovať v ústavnej predajni, prijímať a odosielať korešpondenciu,
- zabezpečuje uplatňovanie metód a foriem pedagogického a psychologického pôsobenia na odsúdených, tak aby sa prehľbovalo zaobchádzanie s odsúdenými,
- pripravuje na odsúdeného program zaobchádzania , sleduje jeho plnenie a zabezpečuje jeho aktualizáciu v rámci individualizácie výkonu trestu odňatia slobody,
- zabezpečuje činnosť väzenskej knižnice,
- venuje zvýšenú pozornosť odsúdeným, ktorí z hľadiska štruktúry osobnosti vyžadujú zvýšenú alebo osobitnú starostlivosť,
- pripravuje informácie o zaobchádzaní s odsúdenými, prijíma opatrenia na zefektívnenie činnosti a plní ďalšie úlohy.

Zbierka rozkazov Generálneho riaditeľstva (ZIPS GR č.86) v §3 uvádza, že na zaobchádzaní s odsúdenými sa podieľa príslušník zboru, alebo zamestnanec zboru, ktorý počas plnenia služobných a pracovných povinností prichádza do priameho kontaktu s odsúdenými. Zaobchádzanie s odsúdenými na zverenom úseku koordinuje a usmerňuje pedagóg, ktorý samostatne vedie ucelenú agendu s rozhodovacou právomocou v oblasti disciplinárneho konania voči odsúdeným.

Osobitnú pozornosť pri zaobchádzaní je potrebné venovať hlavne odsúdeným mladistvým (medzi 15. a 18. rokom). Mladiství vykonávajú trest odňatia slobody

v osobitných ústavoch na výkon trestu (muži- v Sučanoch, ženy – Nitra –Chrenová). Účelom výkonu trestu je zabezpečiť ich výchovu a vzdelávanie.

Z penitenciárneho hľadiska sa delia podľa mentálnej vyspelosti na mentálne vyspelejších s priaznivou, alebo nepriaznivou prognózou, alebo intelektovo podpriemerných s priaznivou, alebo nepriaznivou prognózou. Mimoriadny význam v penitenciárnej starostlivosti o mladistvých odsúdených nadobúda kultúrno-osvetová práca, vzdelávanie, záujmová činnosť. Zahŕňa taktiež sociálnu starostlivosť, vzdelávanie, zamestnávanie, návštevy, korešpondenciu, psychologickú a lekársku starostlivosť, psychiatrickú intervenciu, psychoterapiu a podobne (Mařadek, 2000, s. 65).

Vyhláška MS SR č.368/2008 v§75 konkretizuje u mladistvých potrebu minimalizovať negatívne účinky izolácie od spoločnosti. Zaobchádzanie je nutné zamerať na zvyšovanie vedomia zodpovednosti, samostatnosti, získavanie kvalifikácie a pozitívneho vzťahu k práci, na vzdelávanie a rozvíjanie záujmovej činnosti. A u odsúdených žien ešte prihliadať na fyziologické a psychické osobitosti.

Situácia vo väzenstve je aj vplyvom globalizácie, integračných procesov a ďalších faktorov za obdobie posledných rokov výrazne ovplyvňovaná neustálym nárastom a zmenou skladby väzenskej klientely vo vzťahu k jej rozmanitosti a bezpečnostnému zameraniu.

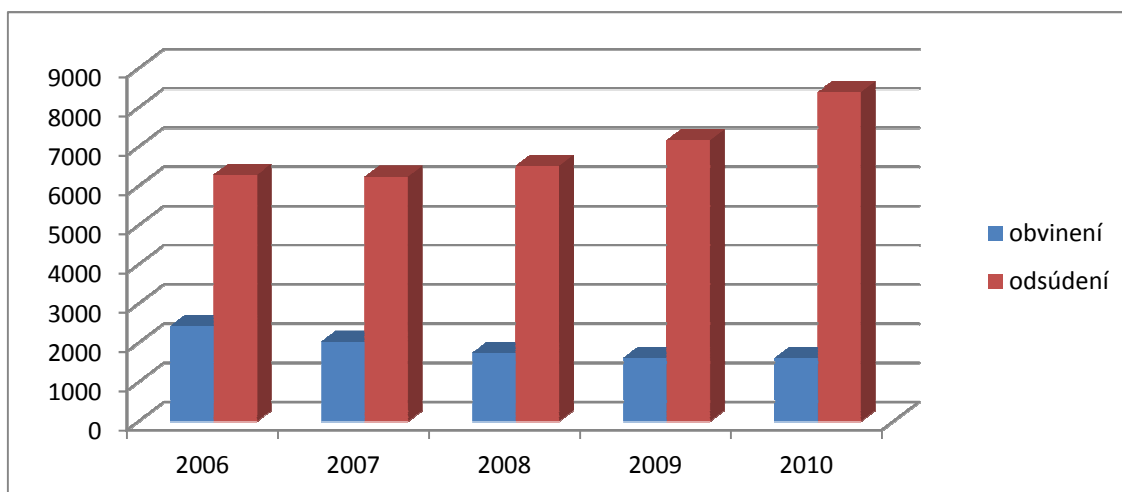
V nasledujúcej štatistike vidíme nárast priemerného počtu obvinených umiestnených vo výkone väzby (ÚVV) a odsúdených umiestnených vo výkone trestu (VTOS) od roku 2006 do roku 2010

Tabuľka 1 Priemerné počty obvinených (VV) a odsúdených (VTOS)

	2006	2007	2008	2009	2010
VV	2435	2035	1747	1619	1610
VTOS	6290	6240	6517	7169	8398
Spolu	8725	8275	8264	8788	10008

Zdroj: Ročenka 2010

Graf 1 Vývoj počtov obvinených a odsúdených v rokoch 2006 až 2010

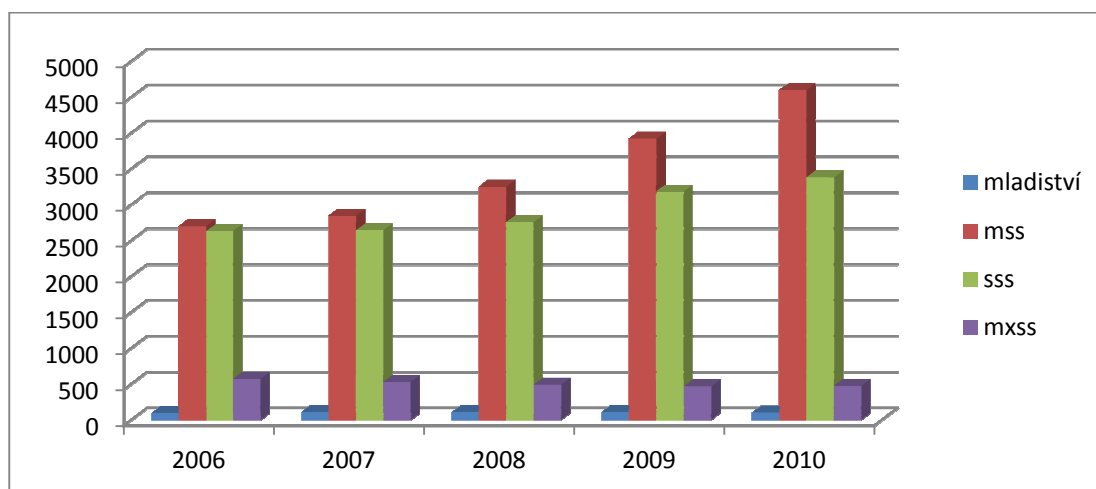
Názorne v grafe môžeme vidieť hlavne narastajúci počet odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody (UVTOS). Odsúdení z kapacitných dôvodov ústavov na výkon trestu sú umiestnení v malých priestoroch, čo predstavuje zvýšené riziko vzniku mimoriadnych udalostí, alebo interpersonálnych konfliktov apod. Zároveň sa znižuje efektivita zaobchádzania s odsúdenými. Takáto dlhodobá nepriaznivá situácia vo vývoji počtov odsúdených neumožňuje zabezpečiť účel výkonu väzby a výkonu trestu, neumožňuje budovať systém špecializovaných oddielov tak, ako ukladá zákon výkonu trestu (napr. výkon trestu matiek s deťmi, detenčné zariadenie – umiestnenie psychiatrických pacientov).

Tabuľka 2 Zloženie počtov odsúdených podľa stupňa stráženia

rok	Mladiství			Minimálny stupeň stráženia			Stedný stupeň stráženia			Maximálny stupeň stráženia		
	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu
2006	92	2	94	2502	200	2702	2542	94	2636	558	16	574
2007	110	1	111	2655	195	2850	2558	87	2645	517	14	531
2008	105	2	107	3023	231	3254	2671	86	2757	481	1	495
2009	104	3	112	3632	291	3923	3078	111	3189	458	13	471
2010	103	1	104	4258	343	4601	3265	119	3384	464	14	478

Zdroj: Ročenka ZVJS 2010

Graf 2 Počet odsúdených podľa stupňa strázenia v rokoch 2006 - 2010

Z uvedeného vyplýva, že narastajúci počet obvinených a odsúdených nepriaznivo ovplyvňuje proces zaobchádzania, ktorý je dlhodobo poddimenzovaný personálnym, ekonomickým a materiálnym zabezpečením. Bolo by potrebné pri budovaní nových kapacít vytvárať vhodné podmienky na uplatňovanie progresívnych foriem zaobchádzania.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody zákona č.475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o znení a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 93/2008 Z. z. špecifikuje jednotlivé formy zaobchádzania:

- Individuálne formy zaobchádzania ich cieľom je formovanie vôľových vlastností a schopností odsúdeného. Prostriedkom sa stáva samotný program zaobchádzania.

V rámci uplatňovania individuálnych foriem zaobchádzania sa realizuje vstupný pohovor v nástupnom oddiele, individuálny rozhovor zameraný na plnenie stanovených cieľov v programe zaobchádzania, riešenie rodinných a osobných problémov, riešenie problémov súvisiacich s pracovným zaradením.

Medzi individuálne formy zaobchádzania patrí:

- Penitencárna diagnostika
- Intervencia
- Poradenstvo
- Iné metódy a postupy zaobchádzania

Pôsobenie v oblasti uplatňovania individuálnych foriem zaobchádzania realizujú pedagógovia a psychológovia a sústreďujú sa na skvalitňovanie zaobchádzania tak, aby sa minimalizovali formálne prístupy a prehlbovalo sa pôsobenie na odsúdených.

Tabuľka 3 Využívanie foriem zaobchádzania v rokoch 2006 až 2010

Rok	Individuálne poradenstvo	Individuálna psychoterapia	Špeciálno-pedagogické postupy	Relaxačné a psychohygienické postupy	Spolu
2006	15301	474	521	379	16675
2007	18680	751	882	937	21250
2008	22134	772	1224	568	24698
2009	34353	168	694	271	35486
2010	48595	578	755	206	50134

Zdroj: Ročenka ZVJS 2010

Graf 3 Individuálne formy zaobchádzania v rokoch 2006 až 2010

V oblasti individuálnych foriem zaobchádzania je potrebné sa sústrediť na skvalitnenie zaobchádzania.

- Skupinové formy zaobchádzania sú stretnutia odsúdených organizované s cieľom dosiahnuť: ich aktívnu účasť v procese zaobchádzania,
 - pozitívne sociálne učenie a správanie,
 - riešenie emocionálnych a sociálnych konfliktov,
 - rozvoj pozitívnych vlastností a medziľudských vzťahov.
- Komunita – progresívny spôsob realizácie a organizácie zaobchádzania, v zavedení kolektívnosti, obojstrannej otvorenej komunikácie, sociálnom učení a v niektorých komunitách so samosprávou aj v spoluúčasti na rozhodovaní.

- Sociálno-výcvikové skupiny – založené na aktívnej účasti odsúdených, na ovplyvňovaní skupinových procesov a skupinového správania (hranie rolí, riešenie simulovaných situácií, video prezentácie, učenie sa praxou, metódy autentickej skúsenosti, diskusné, inscenačné a dotazníkové techniky.)
- Sociálno-komunikačný tréning – intenzívny a interaktívny proces s precvičovaním modelových situácií, s cieľom zlepšiť schopnosti verbálnej a neverbálnej komunikácie.
- Diskusná skupina – aktívny spôsob kolektívneho ovplyvňovania, zameraný na sprostredkovanie zdrojov hodnotných informácií od osôb, ktoré sa zaoberajú riešením odborných problémov, čo umožňuje oboznámiť sa s názormi iných ľudí na príslušnú tému.
- Skupinové poradenstvo – založené na skupinovej dynamike, aktívnom sociálnom učení, získavaní vedomostí a praktických zručností na základe osobných skúseností, spätnej väzby a zážitkov sledovaných javov.

Prehľad skupinových foriem zaobchádzania (počet vedených skupín) v Ústavoch na výkon trestu odňatia slobody (UVTOS) uvádzaných v Ročenke ZVJS r. 2010

Tabuľka 4 Prehľad skupinových foriem zaobchádzania v UVTOS

ÚVTOS	diskusná	relaxačná	Soc. výcvik	poradenstvo	Terapeut.	iná	Spolu
B.B- Kráľová	0	3	0	0	0	3	6
Dubnica n./ V.	0	1	7	3	0	0	11
Hrnčiarovce n./P.	6	1	5	0	0	4	16
Sabinov	6	0	2	42	1	1	52
Nitra-Chrenová	0	1	2	1	1	0	5
Želiezovce	0	1	3	1	1	0	6
Sučany	4	0	3	0	2	1	10
Košice -Šaca	2	1	4	0	1	3	11

Zdroj: Ročenka ZVJS 2010

Skupinové formy zaobchádzania prispievajú k efektívnosti výkonu trestu, rozvoju sociálnych kompetencií a taktiež k odstraňovaniu subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti. Práca v skupine významne prispieva k optimalizácii klímy, je zameraná na

formovanie pozitívnych prejavov správania, racionálne trávenie voľného času, dodržiavanie životného štýlu v súlade so spoločenskými a právnymi normami.

- Iné metódy a postupy zaobchádzania
 - Psychoterapeutické metódy – zamerané na psychosociálne, alebo psychosomaticky podmienené psychické poruchy a poruchy správania.
 - Reedukačné metódy a postupy – spočívajú v autoregulačných mechanizmoch vo vytváraní hierarchie hodnôt, posilňovaní pozitívnych foriem správania, schopnosti prekonávať záťažové situácie.
 - Špeciálno-pedagogické metódy – zamerané na odsúdených vyžadujúcich špeciálne prístupy z dôvodu mentálnej, zmyslovej, emocionálnej alebo sociálnej poruchy, poruchy správania alebo ich kombinácií.
 - Liečebo-pedagogické metódy a postupy – individuálne a skupinové terapeutické a psychoterapeutické metódy zamerané na zmiernenie, alebo odstránenie psychickej poruchy odsúdených s poruchami osobnosti, s defektami intelektu.

V Zbore väzenskej a justičnej stráže sa zaobchádzanie s obvinenými a odsúdenými sústreďuje na oblasť dodržiavania právnych noriem, interných predpisov, pokynov a usmernení pre výkon služobných činností pri zabezpečovaní výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody. Pozornosť je venovaná dôslednému zabezpečeniu sociálnych práv obvinených a odsúdených stanovených všeobecno-záväznými právnymi predpismi, vytváraní vhodných podmienok zaobchádzania. V systéme zaobchádzania je venovaná pozornosť tvorbe programov zaobchádzania s odsúdenými a metodike uplatňovania disciplinárnej právomoci, ktoré je vidieť v uvedených tabuľkách.

Tabuľka 5 Udeľovanie disciplinárnych odmien odsúdeným

Disciplinárne odmeny		2006	2007	2008	2009	2010
1.	Pochvala	7910	8362	7567	6858	7668
2.	Mimoriadne povolenie návštevy	1370	1590	1441	1821	2121
3.	Mimoriadne povolenie telefonovať	-----	83	61	45	39
4.	Zvýšenie vreckového o jednu tretinu	73	90	25	-----	-----
5.	Finančná odmena	245	346	453	316	108
6.	Mimoriadne voľno na opustenie ústavu	942	1092	937	1084	369
Spolu udelených odmien		10540	10484	10484	10124	10305

Zdroj: Ročenka ZVJS 2010

Z tabuľky vyplýva, že v jednotlivých rokoch sa primerane využívala forma pochvál, nárast bol zaznamenaný pri udeľovaní mimoriadnych návštev, ktoré majú pozitívny vplyv na odsúdeného v rámci zaobchádzania.

Z dôvodu vzniku mimoriadnych udalostí, na základe vzdialenia sa odsúdených a tým následných opatrení v rámci bezpečnosti v ústavoch sa forma odmeny mimoriadneho opustenia ústavu hlavne v roku 2010 zminimalizovala.

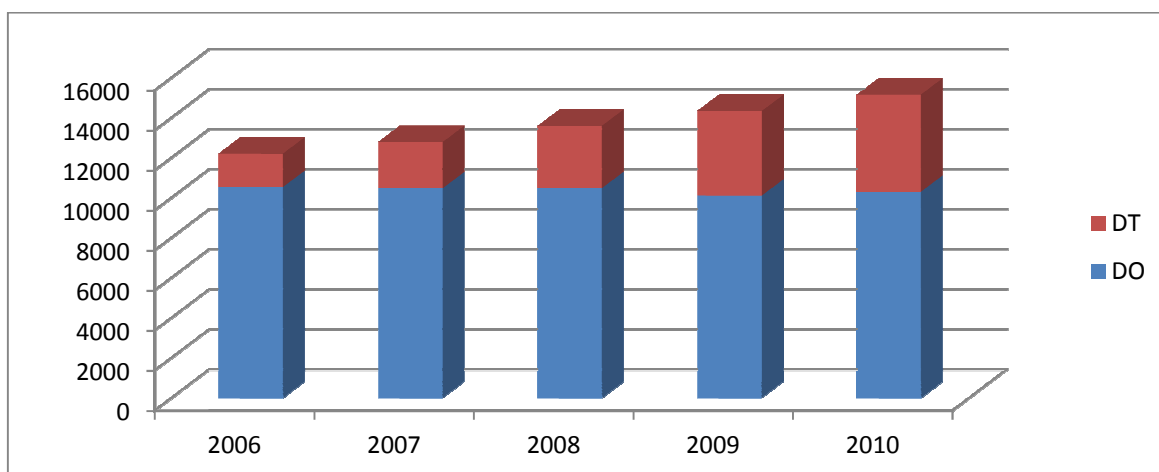
Tabuľka 6 Udeľovanie disciplinárnych trestov odsúdeným

Druh disciplinárneho trestu		2006	2007	2008	2009	2010
1.	Pokarhanie	405	527	824	1292	1550
2.	Zníženie vreckového o jednu tretinu	5	9	2	-----	-----
3.	Zákaz telefonovania	-----	9	24	48	47
4.	Zákaz sledovať televíziu	22	62	19	-----	-----
5.	Zákaz nákupu	4	31	53	150	127
6.	Umiestnenie do UO v mimopracovnom čase	535	693	890	1589	1937
7.	Celodenné umiestnenie v uzavretom oddiele	694	965	1271	1119	1166
8.	Umiestnenie do samoväzby	1	5	15	8	9
9.	Prepadnutie veci	12	6	21	17	19
Spolu uložených trestov		1676	2307	3119	4223	4855

Zdroj: Ročenka ZVJS

Najviac využívanou formou disciplinárneho trestu je pokarhanie, umiestnenie odsúdeného do uzavretého oddelenia v mimopracovnom čase a primerane nárastu počtu odsúdených sa zvyšuje aj využívanie formy trestu celodenného umiestnenia do uzavretého oddelenia. Vo vyššej miere sa využíva forma trestu umiestnenia do uzavretého oddelenia len mimo práce, ktorá zostáva dôležitou súčasťou vytvárania pracovných návykov v zaobchádzaní s odsúdenými.

Graf 4 Uplatňovanie disciplinárnej právomoci vo výkone trestu odňatia slobody.

V grafe sme porovnali využívanie disciplinárnych odmien (DO), ako formy motivácie odsúdených v rámci zaobchádzania a využívanie disciplinárnych trestov (DT), ako sankcií za nedodržiavanie a porušovanie povinností a disciplíny charakterizovaných ústavným poriadkom.

2.2 Program zaobchádzania s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody

„Etický rozmer práce v režime obmedzenia osobnej slobody vo svojich podobách evokuje emócie spojené s vinou a trestom, hriechom a pokáním. Filozofický rozmer pokánia či ľútosti (penitencie), slova a jeho obsahu verejnosťou skoro nepoužívaným, je umocňovaný legislatívou, vo svojej podstate tvoriacou etický rozmer sociálneho zaobchádzania s väznenou osobou, no emócie, či prežívanie vlastné živej ľudskej hmoty, konfiguruje do práv, povinností, možností a obmedzení, ktoré ich síce evokujú, ale nezohľadňujú, či neakceptujú“ (Hejdiš, 2010, cit.2010. 09.20).

Páchateľ páchaním trestného činu vychádza buď vedome, alebo podvedome z inej vlastnej hierarchie hodnôt a spoločenských vzťahov, ktoré násilne presadzuje. Pracovníci preto musia nadviazať na výrok súdu a nemôžu viesť s odsúdeným diskusiu o spravodlivosti či nespravodlivosti súdneho výroku.

Umiestnenie odsúdených v celách sa robí hlavne podľa pracovného zaradenia, pričom dochádza k častým zmenám na základe ktorých sa vytvárajú trvalejšie vzťahy. Odsúdený, keďže nemá svoje súkromie aj keď je stále v spoločnosti, cíti sa často osamotený.

„Vzniká paradox: na jednej strane je potrebné odsúdeného prispôbiť normálnemu občianskemu prostrediu a všeobecne prijatým a uznávaným medziľudským vzťahom, na druhej strane je násilne vytrhnutý z prirodzeného prostredia a včlenený do umelo vytvoreného kolektívu ľudí, ktorí sú tu práve pre ich neprispôsobivosť z normálneho občianskeho prostredia vylúčení“ (Skalický, 1992, s.11-12).

Zákon 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov vymedzuje v § 16 prostriedky zaobchádzania. Pri zaobchádzaní s odsúdenými sa na splnenie cieľov programu zaobchádzania využívajú formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, ústavný poriadok, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno- osvetová činnosť. Program zaobchádzania ustanovuje komplexné pôsobenie na odsúdeného podľa jeho osobnostných vlastností, odborných vedomostí či stupňa vzdelania.

Vyhláška MS SR 368/2008 Z.z ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v § 23 program zaobchádzania uvádza:

- Edukáciu – súhrn aktivít pedagogického a psychologického pôsobenia na odsúdeného zameraných na resocializáciu a odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti s cieľom formovania primeraného správania a hodnotovej orientácie v súlade so všeobecne platnými právnymi predpismi.
- Aktivity vo voľnom čase – činnosti na uspokojovanie potrieb a záujmov, s cieľom posilňovať hodnotovú orientáciu, vôľové vlastnosti, vzťah k okoliu a viesť odsúdeného k sebarealizácii a zmysluplnému tráveniu voľného času.
- Zaraďovanie do práce
- Vzťahy z vonkajším prostredím
- Iné metódy a spôsoby zaobchádzania – súhrn špeciálno-pedagogických, psychologických, liečebných a rehabilitačných aktivít, ktoré môžu uplatniť len príslušník zboru, zamestnanec, alebo iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou.

Pedagóg oddielu, do ktorého je umiestnený odsúdený po pobyte v nástupnom oddiele, vypracuje program zaobchádzania do troch mesiacov a poskytne odsúdenému ponuku aktivít, ktoré sa v ústave organizujú. Odsúdený môže pri zostavení programu zaobchádzania spolupracovať tak, že navrhne sám aktivity, o ktoré má záujem. Ak prejaví záujem o aktivity, ktoré ústav nemá v ponuke, možno ich s ohľadom na podmienky v ústave zahrnúť do programu zaobchádzania.

Zákon 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a doplnení niektorých zákonov v § 66 uvádza, že Zbor väzenskej a justičnej stráže (ZVJS) spolupracuje so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami, ktoré pôsobia v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi pri zaobchádzaní s odsúdenými a plnení úloh spojených s programom zaobchádzania.

2.3 Prístupy zaobchádzania v skupinách odsúdených

- Nástupný oddiel – ktorého účelom je zabezpečiť vhodné podmienky na adaptáciu odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody, oboznámiť odsúdeného s podmienkami ústavu, so zákonom 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody, s vyhláškou MS SR č. 664/2005 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody, s ich právami a povinnosťami, s možnosťami a aktivitami zameranými na plnenie programu zaobchádzania.

Zaobchádzanie sa uskutočňuje podľa Plánu organizačnej činnosti, ktorý zahŕňa najmä prednášky, individuálnu prácu pedagóga, psychológa, sociálneho pracovníka, väzenského kaplána a referenta režimu.

Nástupný oddiel má plniť funkciu:

- poznávaciu – t.j. systematické poznávanie odsúdeného, povahových a charakterových čŕt, postoja k trestnej činnosti, rodinné a sociálne zázemie, minulosť a pod.
- adaptačnú – t.j. prispôbenie sa podmienkam výkonu trestu odňatia slobody (práva, povinnosti, oboznámenie sa so zákonom, vyhláškou, ústavným poriadkom, časovým rozvrhom dňa a pod.)

- Bezdrogová zóna – cieľom je zabezpečiť podmienky na účinné ovplyvňovanie postojov odsúdených ku konzumácii drog, respektíve alkoholu. Odsúdený sa umiestňuje do bezdrogovej zóny na vlastnú žiadosť.

Program zaobchádzania sa zameriava na efektívne zvládnutie výkonu trestu, posilňovanie schopnosti odsúdeného na racionálne riešenie problémových situácií a vytvorenie negatívneho postoja k užívaniu návykových látok. Využívajú sa diskusné skupiny, sociálno-psychologický výcvik s prvkami skupinového

poradenstva a relaxácie, prednášky zamerané na právnu, zdravotnú a protidrogovú problematiku a pod.

- Oddiel s bezpečnostným režimom – účelom je zabezpečenie účinného spôsobu výkonu trestu u odsúdených, ktorí svojim správaním ohrozujú bezpečnosť svoju alebo iných osôb, prípadne má účel výkonu trestu, alebo uplatňovanie súdom stanovených obmedzení.

V rámci programu zaobchádzania sa kladie dôraz na bezpečnostné hľadisko a režim s využívaním protektívnych metód s cieľom eliminácie výskytu mimoriadnych udalostí u odsúdených s rizikovým správaním.

- Oddiel doživotných trestov – účelom je dôsledné zaobchádzanie a usmerňovanie správania spoločensky žiaducim spôsobom za podmienky udržania vysokej úrovne bezpečnosti v ústave, pri vykonávaní vhodných aktivít a udržaní fyzického a duševného zdravia odsúdených.

Zaobchádzanie je zamerané na potláčanie negatívnych prejavov v správaní, posilňovanie pozitívnych osobnostných vlastností, vytváranie skutočného pohľadu na seba a aktuálnu životnú situáciu.

- Oddiel špecializovaného zaobchádzania a oddiel odsúdených so zdravotným postihnutím – účelom je vytvorenie vhodných podmienok pre zaobchádzanie s odsúdenými s prejavujúcimi poruchami správania, s nepriaznivým zdravotným stavom, telesným handicapom a odsúdených v dôchodkovom veku. Na zaobchádzaní s odsúdenými sa podieľa najmä pedagóg, psychológ, sociálny pracovník, psychiatier, väzenský kaplán, stredný zdravotný personál.

Zaobchádzanie je zamerané najmä na stabilizáciu osobnosti odsúdeného. Program zaobchádzania sa realizuje a spresňuje podľa aktuálneho fyzického a psychického stavu a vytvárajú sa podmienky na praktizovanie individuálnych a skupinových aktivít.

- Uzavretý oddiel – účelom je výkon uložených disciplinárnych trestov s dôrazom na dôsledné regulovanie správania a udržania disciplíny odsúdených.

- Výstupný oddiel – podstatnou súčasťou programu zaobchádzania je príprava na plynulý prechod do občianskeho života a samostatný spôsob života po výkone trestu. Do výstupného oddielu by sa mal odsúdený zaraďovať spravidla šesť mesiacov pred očakávaným prepustením z výkonu trestu. Využívajú sa postupy ako individuálne poradenstvo s dôrazom na nácvik sociálnych zručností, na pracovné uplatnenie a zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím ak pozitívne vplývalo na odsúdeného, zvládanie záťažových situácií, poskytovanie praktických informácií o spoločenskom živote najmä v sociálnej a právnej oblasti a pod.

2.4 Poradenský prístup odborných profesií v penitenciárnych zariadeniach

Na zaobchádzaní sa zúčastňujú pedagógovia, psychológovia, sociálni pracovníci aj duchovní. Ich práca v rámci penitenciárneho zaobchádzania je úzko spätá s poradenskou činnosťou pre odsúdených. Personál pracuje v problematickom sociálnom prostredí, venuje sa páchatelom trestných činov od ich obvinenia (vo výkone väzby) až po ukončenie výkonu trestu t.j. po ich prepustenie (v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody).

Vyhláška MS 368/2008 Z.z ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v §25 b uvádza, že zaobchádzanie je zamerané najmä na posilňovanie osobnostných vlastností, nácvik sociálnych zručností a stratégií zameraných na primerané zvládanie a odbúravanie stresu pri náročných životných situáciách, zvyšovanie morálneho a právneho vedomia, akceptovanie spoločenských noriem a spoločensky prijateľnú hodnotovú orientáciu, podporovanie sebarealizácie, vytváranie zdravého sebavedomia a pracovných návykov a zručností.

Predpokladom úspešnosti penitenciárneho zaobchádzania je nielen dodržiavanie noriem, ale i osobnosť príslušníka s takými morálnymi vlastnosťami, ktoré ho predurčujú na naplnenie vízie nápravy odsúdeného. Práve spôsob a forma vyžadovania plnenia noriem je problém, ktorý je možné riešiť prostredníctvom profesijnej etiky a vytvorením hlavných etických zásad v interakcii personálu a odsúdeného. Citové rozpoloženie odsúdených, prítomná beznádej, častá negatívna, alebo žiadna spätná väzba, rizikové pracovné prostredie a ďalšie negatívne faktory podieľajúce sa na zaobchádzaní s odsúdenými, kladú na personál veľké nároky.

Etika (morálka) v zaobchádzaní je dvojsečná zbraň:

- na strane jednej je účelom zaobchádzania v režime obmedzenia osobnej slobody okrem iného aj vzdelávanie objektu určeného prostredníctvom programu zaobchádzania, a teda poskytovanie možností na rozvoj svojich sociálnych (komunikačných) zručností,
- na strane druhej si subjekt zaobchádzania (personál) musí byť vedomý skutočnosti, že komunikačné zručnosti prinesené, alebo získané počas režimu obmedzenia osobnej slobody objektom zaobchádzania sú plne využívané aj v komunikácii s personálom ústavov. Preto každý verbálny prejav je aj výrazom vlastností osobnosti uplatniť sa (presadiť sa) v priestore, ktorý je vedome umelo vytvorený pre existenciu jedincov porušujúcich zákony spoločnosti (Mátel a kol. 2010, s. 121).

2.4.1 Pedagógovia a referenti režimu

Pedagógovia

Disponujú osobitými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami, prispievajú k zlepšeniu situácie a nabádajú jednotlivca, skupinu, komunitu k správnym postojom. Pedagóg sa snaží riešiť a eliminovať poruchy a demotivačné faktory v interakcii so sociálnym prostredím, vedie odsúdeného k vlastnej zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu vlastných zdrojov. Snaží sa vybudovať si vzťah založený na empatii, akceptácii a vzájomnej dôvere.

Úlohou pedagóga je pochopiť, zaujímať sa o odsúdeného, vcítiť sa, aký je. Len veľmi pevné hodnotové orientácie pedagóga privedú k osvojeniu si týchto úloh, pretože sa musí dokázať odosobniť od trestnej činnosti odsúdeného, zároveň ju podrobne poznať a mať na pamäti, aby dokázal vhodným spôsobom stanoviť program zaobchádzania, ktorý priebežne kontroluje, prehodnocuje, vyhodnocuje a podľa potreby mení.

Pedagóg, príslušník, predstaviteľ štátnej moci, poradca, ale i človek s disciplinárnou právomocou a v neposlednom rade i hodnotiteľ odsúdeného je niekoľkonásobná autorita, ktorá mu je daná statusom. S touto autoritou sa je potrebné vyrovnáť, aby nepôsobila príliš autoritatívne. Ak má pedagóg dospieť vo svojich činnostiach v individuálnych formách zaobchádzania k naplneniu účelu výkonu trestu odňatia slobody, tak práve správanie sa pedagóga a jeho využitie profesionálnej moci je rozhodujúce v jeho úspešnosti. Veľkou zodpovednosťou pedagóga je i schopnosť udržať rovnováhu medzi aplikáciou represívnej

zložky výkonu trestu, spôsobom vyžadovania plnenia stanoveného poriadku a disciplíny a foriem zaobchádzania.

Pedagóg výkonu trestu vypracúva hodnotenia a nároky na podmiennečné prepustenie, milosť, upustenie od zvyšku trestu, zmenu spôsobu výkonu trestu do minimálneho stupňa stráženia, stredného, maximálneho stupňa stráženia, ochrannú liečbu, návrh na premiestnenie a iné hodnotenia. Vede evidenčné karty korešpondencie, kartu návštev, balíkov, telefónnych hovorov. Zoznamy evidovaných disciplinárnych trestov a odmien, zoznam opustenia ústavu (§65 Zákona o výkone trestu odňatia slobody), zoznam vychádzok mimo ústavu (§76 ods.2 pís.f Zákona o výkone trestu odňatia slobody), vede osobnú kartu odsúdeného.

Referenti režimu

Zabezpečujú režimovú službu, riadia vykonávanie činností v rámci časového rozvrhu dňa odsúdených a činnosti na zabezpečenie práv odsúdených. Referent režimu je predstaviteľom systému dozor, kontrola, bezpečnosť ako neoddeliteľná súčasť väzenského prostredia v záujme ochrany a bezpečnosti spoločnosti i personálu, ale odsúdených. Má právo navrhovať disciplinárne odmeny a tresty, ktoré aplikuje pedagóg. Svojou činnosťou priamo ovplyvňuje atmosféru kolektívu odsúdených. Predpokladom práce s odsúdenými sú rovnaké hodnoty ako u pedagóga. „Dôležitosť profesionálneho prístupu je potrebná práve v hľadaní rovnováhy medzi represívnou a humanizačnou zložkou v zaobchádzaní, ktoré sa vo svojej kvalite podporujú, alebo negujú“ (Roman, 2010, s.319-321).

2.4.2 Psychológovia

Na psychologickú starostlivosť má odsúdený nárok na základe písomnej žiadosti, návrhu iného príslušníka zboru ústavu a na základe programu zaobchádzania.

Zbierka rozkazov GR ZVJS rozkaz 42/2006 v §11 hovorí, že obsahom individuálnych a skupinových foriem psychologických činností vykonávaných s odsúdenými je pôsobenie na osobnosť odsúdených tak, aby dosahoval účel výkonu trestu, ciele zaobchádzania a vytvárali podmienky na resocializáciu odsúdených najmä zmenou postojov a správania tak, aby boli v súlade so spoločenskými normami (ZIPS GR č.42/2006).

Medzi formy psychologických služieb patrí:

- Intervencia – technika zameraná na odstránenie, alebo zmiernenie stavov, ktoré nemajú charakter krízovej situácie.

Napr. rozhovor na upokojenie nervozity a na znovuzískanie stability odsúdeného s odporučeniami na dychové a telesné cvičenia, ktoré uvoľňujú nahromadenú negatívnu energiu.

- Krízová intervencia – sú to prvky, ktoré bezprostredne súvisia s jeho krízovou situáciou.

Napr. z dôvodu zmeny rodinnej situácie (doručenie listu o úmrtí blízkej osoby).

- Psychoterapia – liečebná činnosť pôsobiaca na psychickú chorobu, poruchu psychologickými prostriedkami.

Napr. pohovor zameraný na riešenie prípadných problémov odsúdeného, ktoré avizuje respektíve ventiláciu vnútorného napätia, alebo odporúčania na individuálny spôsob zaobchádzania apod.

- Diagnostický pohovor – môže to byť rozhovor s odporučeniami pre personál, alebo pohovor za účelom oboznámenia sa s anamnestickými údajmi a psychologickou charakteristikou apod.

- Psychologické poradenstvo – zamerané na vzdelávanie, výchovu, poskytovanie rád pri ťažkých, konfliktných situáciách.

Napr. rozhovor môže byť zameraný na ubezpečenie odsúdeného o správnosti svojho rozhodnutia, ktoré dozrelo v priebehu výkonu trestu napr. o celoživotnej abstinencii po prepustení z výkonu trestu na slobodu. V závere psychológ odsúdeného v jeho dobrom rozhodnutí podporí a motivuje.

Psychologické poradenstvo sa zameriava na stabilizáciu nálady pri ľahkých a stredne ťažkých depresiách, terapiou narušených interpersonálnych vzťahov, analýzu nefunkčných vzťahových a komunikačných vzorcov vo vzťahu, riešenie emočných kríz, prekonanie starých rán a bolestí. Zaoberá sa identifikáciou a analýzou tréningových potrieb, sprostredkovaním vzdelávacích aktivít. Poradenstvom v ťažkých životných situáciách, krízovou intervenciou a pod. Môže byť nápomocné pri konkrétnych riešeniach, kde rozhovor môže byť zameraný na priebeh výkonu trestu a adaptáciu odsúdeného v prípade zmeny ubytovania, riešenie vzťahových problémov, riešenie žiadosti o predvedenie psychiatrovi za čelom medikácie z dôvodu zvýšenej nervozity, konfliktovosti a pod.

2.4.3 Sociálni pracovníci

Cieľom sociálnej práce je zameranie a odstránenie sociálnych problémov, alebo odstránenie možných príčin vzniku nových sociálnych problémov odsúdených. Súčasťou je príprava odsúdených na riadny život občana a začlenenie do spoločnosti po prepustení na slobodu. Nástrojom sociálnej starostlivosti je sociálna práca, jednanie s ľuďmi a ich usmernenie na základe odbornej znalosti a praktických skúseností. Praktické skúsenosti aplikuje pri nadväzovaní kontaktov, sociálnej diagnózy a sociálno - výchovným pôsobením, tak aby pomohol sociálnym klientom urovnať narušené vzťahy, ktoré môžu vzniknúť a pretrvávajú v ktoromkoľvek období života a v rôznych životných situáciách (Nemcová, Zvesti ZVJS č.3/2009, s.2). Sociálny pracovník býva často v roli „styčného dôstojníka“ medzi klientom a objektívnou realitou, ktorá ich obklopuje. Dosiahnutie súladu, či eliminácie rozporov medzi jednotlivými ľuďmi, alebo jednotlivcom a spoločnosťou je vždy v určitej podobe základným cieľom sociálneho poradenstva (Novosad, 2009, s.188).

Roman (2010,s. 319-321) uvádza, že medzi aktivity sociálneho pracovníka patrí:

- hodnotenie sociálnej situácie pri nástupe do výkonu trestu
- získavanie informácií o deťoch
- individuálny pohovor na žiadosť odsúdeného
- zabezpečenie umiestnenia v azylovom dome, do zariadenia sociálnych služieb, kontakt so sociálnym kurátorom, kontakt s probačným a mediačným úradníkom...
- hodnotenie rizika sociálneho zlyhania
- výstupný pohovor
- odovzdanie do ďalšej starostlivosti sociálnym kurátorom,
- individuálne sociálne poradenstvo
- Sociálne poradenstvo - ako poradca musí vedieť posúdiť povahu problému fyzickej osoby, alebo komunity, poskytnúť základné informácie o možnostiach riešenia problému a podľa potreby aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci. Zisťuje príčiny vzniku, charakteru a rozsahu problémov fyzickej osoby, alebo komunity s cieľom poskytnutia konkrétnej odbornej - špeciálnej intervencie.

Sociálna práca vo väzenstve je špecifická a náročná najmä klientelou a prostredím. Vychádza z humanitných, náboženských a demokratických ideálov a filozofií, princípov rešpektovania, sociálnej spravodlivosti a základných ľudských práv.

2.4.4 Duchovné služby

Ordinariát je samostatnou inštitúciou v štruktúrach ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky. Základnou funkciou je zabezpečiť duchovnú starostlivosť odsúdeným na základe štátneho orgánu. Poskytnúť možnosť účasti na bohoslužbách a dať príležitosť k pastoračnému rozhovoru.

Trvalou úlohou ostáva kresťanské etické vyučovanie, ktoré je možné realizovať neformálnym biblickým štúdiom v skupine. Formou rozhovoru dochádza k ozrejmovaniu si a osvojovaniu si nového systému hodnôt. Na základe toho, že výkon trestu prerušuje sociálne väzby medzi odsúdenými a ich rodinami, cirkvi zohrávajú pozitívnu úlohu pri upevňovaní vzťahu odsúdených s ich rodinami

Na výkone duchovnej služby vo výkonoch trestu odňatia slobody sa podieľajú aj dobrovoľní pracovníci. Využívajú sa kontakty so združeniami, vydavateľmi kresťanských časopisov, s občianskymi združeniami a pod. Duchovná pastoračná služba je poskytovaná podľa právnych noriem o duchovnej službe v skupinách, alebo individuálne na základe dobrovoľného rozhodnutia obvineného alebo odsúdeného v rámci možností v ústavoch zboru.

Ekumenická pastoračná činnosť je vykonávaná:

- individuálnou formou pastorácie, rozhovory
- organizovaním a vedením spevokolu,
- skupinovou formou práce so zameraním na kresťanskú etiku a spolunažívanie,
- zabezpečovaním besied a vystúpení
- spoluprácou s regionálnymi cirkvami a pod.

Cieľom a poslaním katolíckej duchovnej služby je plnenie úloh vyplývajúcich zo Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zborov Slovenskej republiky, zákona o výkone väzby a výkone trestu. Svojou službou napomáha pri rozvoji duchovných hodnôt a uspokojovaní náboženských potrieb obvinených, odsúdených a pri resocializácii.

3 Etické princípy práce príslušníka ozbrojených zborov

Etike v štruktúre ľudského poznania patrí dôležité miesto, ako jednej z najstarších filozofických disciplín zaoberajúcej sa morálkou, mravnými hodnotami a spôsobmi správania. Tieto vedú k uplatňovaniu mravných zákonov v rozličných oblastiach života.

Profesionálna etika personálu je v podmienkach penitenciárneho zaobchádzania jedným z najdôležitejších faktorov efektívnej resocializácie odsúdených. Budovanie pozitívnych vzťahov s obvinenými a odsúdenými je determinované úspešným zvládnutím interpersonálnych vzťahov a komunikačných zručností.

„Etika je to, čo vytvára priestor pre dialóg, reč, ktorá spája oddelenosti. Oddelenosť vlastne poukazuje na jedinečnosť osoby, neopakovateľnosť Ja. Morálka apeluje a provokuje nás k pravdivému seba porozumeniu a odozve na výzvy druhého, k stretnutiu, ktoré nie je ani tak o mieste ako tom čo sa deje“ (Roman, 2011, s. 185).

V súčasnosti sú etické zásady práce príslušníka zboru obsiahnuté v Zákone č. 73/1998 Z.z. v (§17 – služobná prisaha, §47 - služobná disciplína, §48 – základné práva a povinnosti policajta)

Odborná pripravenosť na výkon povolania je jedna vec, ale ako sa povolanie vykonáva záleží na jednotlivcovi, alebo „komunita“ na zachovaní dobrej povesti povolania a spoločenskej potrebe(v zmysle spoločenského dobra).

3.1 Kódex konania príslušníka orgánu na uplatnenie zákona

Etické kódexy vytvárajú priestor pre všetkých zainteresovaných, aby uvažovali o svojom poslaní, postavení a dôležitých povinnostiach, ktoré majú voči všetkým záujmovým skupinám. „Hlavnou funkciou etického kódexu je regulovanie správania subjektov. Od nej sú odvodené ďalšie funkcie: riadiaca, preventívna, výchovná, podporná, kreačná, antistresujúca, informatívna“ (Janotová,2005, s. 18-19).

Etické kódexy sú špecifické, pokiaľ ide o to, čo robí policajta dobrým policajtom. Témou sú princípy spravodlivosti a čestnosti. Policajti musia dbať na dodržiavanie zákonov, bez ohľadu na to, kto ich porušuje, nesmú zneužiť svoje postavenie, vyvarovať sa brania úplatkov. Ďalšou dôležitou témou je význam zákonov, ktoré policajti nesmie prekročiť, alebo nahradzovať svojimi vlastnými pravidlami.

Úlohou etického kódexu polície je pomáhať polícii pri zákonom, humánnom a spravodlivom rozhodovaní, prispievať k zvýšeniu vlastnej sebaistoty, alebo skupinového pocitu súdržnosti vo vzťahu k dosiahnutiu spoločenského cieľa.

- Primárna pracovná zodpovednosť – ochrana občanov a dohliadanie na dodržiavanie zákonov.
- Obmedzenie autority – vedomý predpisov a obmedzení, ktoré mu ukladá zákon
- Povinnosť oboznámiť sa so zákonom, svojou zodpovednosťou a zodpovednosťou ostatných verejných činiteľov – nepretržite študovať princípy zákonov, ktoré prisahou potvrdil, že bude dodržiavať.
- Využívanie vhodných prostriedkov na vhodné účely - pamätať na svoju zodpovednosť a venovať veľkú pozornosť výberu prostriedkov pri plnení povinností. Ak sa má zákon čítať, musí ho predovšetkým ten, kto ho vykonáva.
- Spolupráca s verejnými inštitúciami pri plnení autorizovaných povinností
- Súkromný život – viesť život čestného a slušného občana.
- Vzťahy s verejnosťou – nekoná podľa osobných pocitov, alebo predsudkov, ale si je vedomý svojej zodpovednosti plniť si svoje zákonné záväzky, ktoré odprisahal.
- Zadržanie a zaobchádzanie so zadržanou osobou – v súlade so zákonom a právami dotyčnej osoby.
- Dary a prejavy láskavosti – zodpovednosť za svoje správanie, za zachovanie dobrého mena a integrity všetkých štátnych inštitúcií.
- Predkladanie dôkazov – celistvo bez zlého úmyslu (Luknič, 1999, s. 15-19).

3.2 Európsky kódex policajnej etiky

Európsky kódex policajnej etiky sa v časti IV. Článku 22 a 23 uvádza:

„Policajný personál na všetkých úrovniach nástupu, má byť prijímaný na základe svojej osobnej kvalifikácie a skúseností, ktoré majú byť vhodné pre ciele pôsobenia polície. Má byť schopný preukázať náležitý úsudok, nezaujatý postoj, zrelosť, férovosť (cit pre spravodlivosť), komunikačné schopnosti a kde je vhodné, vodcovstvo a riadiace schopnosti. Navyše by mal dobre chápať sociálne, kultúrne otázky a otázky týkajúce sa spoločensva“.

Definujúc minimum noriem, hodnôt a etického rámca, (Odporúčania REC 2001) kódex môže ovplyvňovať štruktúru a fungovanie polície prinajmenšom štyrmi spôsobmi:

- prostredníctvom stálej kontroly nad kvalitatívnou úrovňou policajného personálu (vrátane občianskeho),
- prostredníctvom uľahčenia velenia, riadenia a dohľadu,
- prostredníctvom zvyšovania zodpovednosti vedúceho manažmentu v celej policajnej organizácii,
- prostredníctvom ustanovenia noriem na regulovanie vnútorných konfliktov.

V kódexe policajnej etiky sú sformulované konkrétne odporúčania a určujú sa potreby polície a príslušné opatrenia na úspešné plnenie jej poslania pri prevencii a odhaľovaní kriminality a ochranou zákonnosti a poriadku v demokratickej občianskej spoločnosti. Hlavné ciele pôsobenia polície v demokratickej spoločnosti, riadenej zásadou vlády, kde okrem iných sa v Európskom kódexe policajnej etiky uvádza:

- ochrana a rešpektovanie základných osobných práv a slobôd najmä ako sú uvedené v Európskom dohovore o ľudských právach,
- prevencia kriminality a boj proti nej,
- odhaľovanie kriminality.

Právny základ polície

- Polícia a systém trestného súdництва
- Organizačné policajné štruktúry
- Usmernenia pre policajnú akciu
- Zodpovednosť a kontrola polície

3.3 Organizácie a dokumenty zaoberajúce sa problematikou väznenstva

Väzenská služba patrí medzi povolania, kde je v porovnaní s väčšinou iných oblastí ľudských činností rámec práv a povinností vymedzený zákonmi a inými právnymi predpismi a služobnými predpismi.

Právna úprava výkonu trestu odňatia slobody vychádza z princípov právneho štátu a odzrkadľuje postavenie človeka ako slobodného občana užívajúceho v plnej miere svoje ľudské a občianske práva a slobody. Tieto garantuje Ústava Slovenskej republiky, ako aj zákony vydané na základe týchto základných princípov a len na tomto základe je možné občanovi uložiť povinnosti a obmedzenia (čl. 17 ods. 2 a čl. 49 Ústavy).

Chápanie ľudských práv predpokladá, že minimálny štandard ľudských práv a slobôd je zakotvený v ústave štátu a doplnený sústavou vnútroštátnych inštitúcií, ktoré zabezpečujú ochranu subjektom ľudských práv. Minimálny medzinárodný štandard ľudských práv určujú tie základné ľudské práva a slobody, ktoré sú zahrnuté v univerzálnych medzinárodných dokumentoch a v medzinárodných dohovoroch o ľudských právach regionálneho charakteru. Tieto dokumenty sú dôležité pre stanovenie obsahu a minimálneho rozsahu medzinárodných záväzkov jednotlivých štátov v tejto oblasti. Predpokladá sa, že demokratický právny štát garantuje dodržiavanie minimálneho medzinárodného štandardu základných ľudských práv a slobôd na štátnom území. V dnešnom neoddeliteľnom, vzájomne prepojenom svete sa stali ľudské práva a základné slobody vecou a záujmom medzinárodného spoločenstva. Ich ochrana prestala byť výlučne vnútroštátnou záležitosťou štátov a nadobudla medzinárodný charakter (Strážnická, Šebesta, 1994, s. 12-14).

- Rada Európy (1949) – jej cieľom je podporovať jednotu na kontinente, zaručovať dôstojnosť, ľudské práva a právny štát. Hľadať riešenia pre veľké problémy, ktorým čelí európska spoločnosť. Rasizmus, intolerancia, diskriminácia, drogové závislosti, bioetika, sociálna problematika, ochrana životného prostredia, korupcia, organizovaný zločin. povzbudzovať povedomie o identite a rozvíjať vzájomné porozumenie medzi ľuďmi rôznych kultúr.
- Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT, 1987) - CPT má právo navštíviť ktorýkoľvek štát a preskúmať ktorékoľvek miesto. Cieľom je posilniť ochranu zaistených, uväznených osôb pred zlým zaobchádzaním a mučením. Členovia CPT majú byť osoby s vysokými morálnymi kvalitami, známi ako odborníci na oblasť ľudských práv. majú rôzne špecializácie, hoci väčšinu tvoria právnici, lekári, psychológovia apod.
- Organizácia spojených národov – (OSN 1945 New York) OSN zohráva dôležitú úlohu v rozvoji väzenstva na celom svete. Monitoruje realizovanie medzinárodných ľudských práv, poskytuje pomoc a spoluprácu väzenským systémom nielen v Európe, ale aj v celosvetovom meradle.
- Penal Reform International (Medzinárodná organizácia pre reformu väzenstva 1989 Londýn) – napomáha rozvíjať praktické projekty a podporovať väzenské reformy, vždy však za takých okolností, aby nenarušila väzenskú štruktúru danej krajiny (Krošláková, 2002, s. 7- 20).

- Kongres OSN v roku 1955 prijal rozhodnutie, ktorým vydal Štandardné minimálne pravidlá zaobchádzania s väzňami, ako návrh morálnej hodnoty, platné pre všetky ústavy jednotlivých štátov OSN. Minimálne štandardné pravidlá zaobchádzania s väzňami rezolúciou Hospodárskej a sociálnej boli doplnené rezolúciou Hospodárskej a sociálnej rady OSN č. 2076 z 13. Mája 1977, ktorými sa pôvodné pravidlá dopĺňajú o výkon obmedzenia osobnej slobody osôb zadržaných a uväznených bez vynesenia obvinenia.

Európske väzenské pravidlá majú 5 častí:

- časť I. – zaoberá sa základnými princípmi, ktorými sú pravidlá charakteristické a určujúce obsahovú orientáciu výkonu trestu,
- časť II. – pojednáva o správe väzenských zariadení, pričom sú stanovené konkrétne požiadavky na činnosť jednotlivých zložiek celého systému,
- časť III. – pojednáva o personáli vo väzniciach, o príprave pracovníkov s dôrazom na ich profesionalitu,
- časť IV. – zaobchádzanie s odsúdenými s uvedením cieľov, ktoré sú rozhodujúce pre konečnú integráciu odsúdených do spoločnosti,
- časť V. – pojednáva o kategórii väzňov, ktorí sú duševne chorí a narušení.

Vyhláška 368/2008 Z. z. ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody menuje v § 48 ods. 3 Medzinárodné orgány a organizácie, ktorým odsúdený môže podávať sťažnosti, žiadosti ohľadom ochrany práv:

- Výbor pre ľudské práva OSN,
- Rada pre ľudské práva OSN,
- Úrad komisára pre ľudské práva,
- Výbor Organizácie Spojených národov pre odstránenie rasovej diskriminácie,
- Výbor OSN proti mučeniu,
- Komisia OSN pre postavenie žien,
- Výbor pre práva dieťaťa pri OSN,
- Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva (UNHCHR),
- Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR),
- Európsky súd pre ľudské práva,

- Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania, alebo trestania (CPT),
- Vysoký komisár Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe pre národnostné menšiny,
- Úrad Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe pre demokratické inštitúcie a ľudské práva ,
- Amnesty International,
- Medzinárodná federácia pre ľudské práva ((FIDH),
- Medzinárodná helsinská federácia pre ľudské práva(IGFM),
- Medzinárodná rómska únia,
- Medzinárodný výbor Červeného kríža

3.4 Etické princípy práce príslušníka ZVJS

Hovoriť o etike, znamená hovoriť zvyčajne o tom, čo je morálne alebo prekračuje hranice morálnosti. Morálna dilema vzniká na hranici morálnosti a je vo svojej podstate výberom medzi dvomi alebo viacerými neželanými možnosťami. Etika a morálka je o vzťahu k životu, svetu, iným ľuďom a napokon aj sebe samému. Dôležité sú aj otázky: „Ako sa správať?“, alebo „Aký postoj zaujať?“ v konkrétnej situácii. Urobiť rozhodnutie v rámci etiky, neohrozujúce subjekt rovnako ako aj objekt sociálneho zaobchádzania v režime obmedzenia osobnej slobody.

Etika príslušníkov jasne rozlišuje medzi správnym a nesprávnym. Príslušníkom by nemali byť cudzie povahové vlastnosti, ako zdvorilosť, profesionalita (profesionálny prístup) a sebakontrola.

Zdvorilosť- zdvorilostné správanie sa prejavuje činom, alebo aj nečinnosťou. V práci príslušníka predstavuje jeden zo základných znakov efektívnej práce, je to sila a autorita príslušníka. Zdvorilosť zjemňuje použitie moci, sily, utvára atmosféru, v ktorej je sila prijateľnejšia a efektívnejšia. Je strategickým nástrojom, je to pozitívna sila.

Professionalita – príslušníci si sami pre seba musia vytvoriť určitý vzor- ideál, ktorý dodržiavajú, no nemenej dôležité je zvyšovanie svojej špecializácie či odbornosti formou školení, kurzov a vysokoškolským štúdiom.

Sebakontrola – predstavuje dôležitú súčasť osobnostného profilu príslušníka. Znamená uplatňovanie sebakontroly a výber najmenšieho množstva a čo najmenšej sily

donucovacích prostriedkov pri plnení služobných povinností. Sebaovládanie a sebakontrola patria k najdôležitejším aspektom efektívnej práce príslušníka (Bučko,2009, s.4).

Janotová (2005, s.17) uvádza, že primárnym cieľom profesijného kódexu je:

- Zaviazať príslušníka ku konaniu podľa morálnych noriem
- Apelovať na profesijnú hrdosť
- Viest' k správne pochopenej solidarite, obhajujúcej dôstojnosť.

Príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže pracuje v špecifických podmienkach, v ktorých pri svojej práci prichádza do styku s osobami rôznych profesií, vzdelania, veku, mentálnej úrovne. Preto, okrem vysokej profesionality a sebaovládania vyžaduje aj dodržiavanie morálnych zásad. Etické správanie predpokladá úctu k sebe, k druhým, schopnosť empatie, vziať do úvahy pri rozhodovaní záujmy a potreby druhých.

Luknič (1999, s. 97) upozorňuje na päť noriem policajnej etiky:

- Rovnaký prístup - ako sociálny prostriedok poskytovať rovnaký prístup k svojim službám.
- Dôvera verejnosti
- Bezpečnosť a ochrana
- Spolupráca
- Objektívnosť.

4 Poradenstvo zamerané na človeka

„Pretože som nepočúval človeka, s ktorým som hovoril, nič som sa nedozvedel, nenadviazal som s ním kontakt a nemohol som mu pomôcť“.

Michael Quoist

Vychádza z práce Carla Rogersa (1902-1987) jedného z popredných psychológov dvadsiateho storočia. Vyvinul a vylepšil prístup k poradenstvu, ktorý je všeobecne uznávaný ako jeden z najtvorivejších a najefektívnejších spôsobov pomoci ľuďom v núdzi.

Vývoj poradenstva zameraného na klienta:

- (1940- začiatok 50. rokov) - „nedirektívna fáza“ – dôraz sa kládol na akceptovanie klienta a navodenie nehodnotiacej atmosféry
- (r. 1950- začiatok 60. rokov) – fáza „zameraná na klienta“ – dôraz sa kládol na postoje poradcu, reflektovanie prežívania klienta
- (od 60. Rokov po súčasnosť) – fáza „zameraná na človeka“ – zdôrazňuje postoje poradcu, hodnoty a kvality týkajúce sa vzťahu. Rola poradcu sa vníma ako jeho prejav zodpovedne pracovať s klientom (Solárová, 2005, s.11).

Merry (2004, s.14) charakterizuje poradenstvo ako „prístup zameraný na človeka“ ktorý je používaným pojmom na opis konkrétnych postojov, hodnôt a filozofie, ktorá sa môže aplikovať, vždy keď ide o osobný rast a vývin. Prístup založený na určitých postojoch a hodnotách.

Gabura (2005, s.12) vychádza zo siedmich základných podmienok poradenstva a to:

- vytvoriť klímu v ktorej môže klient otvorene hovoriť o svojich problémoch,
- akceptovať klienta a jeho postoje,
- diagnostikovať reálny problém klienta,
- umožniť klientovi ventiláciu a emocionálnu katarziu,
- pomáhať klientovi získať relevantné informácie, poznatky a zručnosti,
- skúmať spolu s klientom všetky možné alternatívy rozhodovania a riešenia problémov,
- motivovať a podporovať klienta k realizácii a dokončeniu zvolenej alternatívy riešenia.

Culley, Bond (2008, s.68) píše, že: “Poradenstvo je činnosť, ktorá sa vyznačuje konkrétnym typom vzťahu medzi odborníkom a klientom. Práve špecifické rysy poradenstva odlišujú tento druh práce od ostatných pomáhajúcich aktivít“.

Novosad (2009, s.101) hovorí o poradenstve, ako silnom nástroji a poradca je osoba, ktorá môže život klientov do značnej miery zmeniť. Záleží na spôsobe podania informácií. Poradca môže naštartovať potrebné zmeny a tým pozitívne ovplyvniť kvalitu života klienta, naopak nevhodne vedená poradenská stratégia, netaktné konanie, alebo neaktuálna rada môže klienta poškodiť a odradiť od ďalšieho hľadania pomoci, ktorú potrebuje.

4.1 Etické aspekty poradenstva

Ľudský život má jedinečnú, neopakovateľnú a neodhateľnú hodnotu a dôstojnosť, ktorá vyplýva zo samej podstaty „byť človekom“. Hlavným poslaním každého z nás je byť človekom zodpovedným vo všetkých rovinách – byť zodpovedný k sebe samému, k okolitému svetu a samozrejme k tým, ktorí potrebujú našu pomoc – ku klientom (Dávideková, 2010, s. 46).

Zodpovednosť a svedomie za svoju prácu sú piliermi etiky v poradenstve. Svet okolo nás sa stal zložitejším, vzťahy sú komplikovanejšie a etika môže pre poradcu tvoriť jedno z kormidiel v okolitom chaose. „Cieľ poradenstva by mal byť neoddeliteľne spätý s etickým poňatím človeka, čo predurčuje možnosti a medze poradenských intervencií“ (Gabura,2005,s. 206) . Poradca sa môže stať významnou postavou pre klientov, ktorí si môžu vybudovať silné city voči poradcovi, ktorý sa javí ako múdry, venuje im svoj čas, starostlivosť a pozornosť. Poznanie správneho konania v konkrétnych okolnostiach je vedené princípmi a hodnotami, s ktorými sa poradca zaväzuje poskytnúť klientovi vzťah založený na hlbokom zmysle osobnej integrity (Merry, 2004, s. 20-21).

Záleží na tom, ako poradcu klienti vnímajú a prežívajú:

- ako človeka s jeho osobnými kvalitami, dostatočne dôveryhodného, aby sa stal príjemcom toho čo mu chcú vyjadriť,
- ako človeka, ktorý je schopný s nimi efektívne komunikovať,
- ako človeka, ktorý im poskytuje bezpečie a umožní sa im otvoriť a experimentovať s novými možnosťami (Culley, Bond, 2008, s.216).

Poradca nesmie zverejňovať podrobnosti práce s klientom. Informácie o klientových výpovediach a o poradenskej práci sú prísne dôverné. Právo ochrany klienta však končí tam, kde začína verejné ohrozenie. Súčasťou etiky je i schopnosť poradcu predvídať, čo sa stane s klientom, keď sa po poradenskej intervencii vráti do svojho pôvodného prostredia.

Poradca je povinný urobiť všetko pre rozvíjanie svojich profesionálnych kompetencií, rozvíjať svoje odborné znalosti a zručnosti. Pracovať v rámci svojich kompetencií, odborné a ľudské problémy riešiť prostredníctvom supervízie („cudzia kontrola“, alebo prostredníctvom kolegov, ktorým dôveruje. Práve takáto spolupráca sa považuje za etickú (Gabura,2005, s.208).

4.2 Poradenská spôsobilosť

Najlepšou stránkou osvojovania si poradenských zručností je to, že sa otvára možnosť vykročiť za hranice svojho vlastného života a vypočuť si, ako svoj život prežívajú iní ľudia. Je obrovské privilegium počuť, ako ľudia rôzne pristupujú k nevyhnutným problémom vo vzťahoch, v zamestnaní a voľnom čase a zistiť, v čom sa nachádza zmysel a cieľ. Používaním poradenských zručností môžeme veľmi obohatiť vlastný život.

Culley a Bond, (2008, s. 12-13) porovnávajú rozdiely medzi poradenstvom a používaním poradenských spôsobilostí:

	Poradenstvo	Pomoc a podpora s využitím poradenských zručností
Rola	Explicitne vymedzená ako poradca pre klientov., snaží sa eliminovať, alebo minimalizovať konflikt rolí a nejednoznačnosť	Spája poskytovanie podpory s ďalšími rolami., môže obsahovať určité konflikty rolí a nejednoznačnosť rolí
Autorita	Nemá nad klientom žiadnu ani formálnu autoritu	Môže mať nad klientom firemnú, alebo inú formálnu autoritu
Zmluva	Explicitná zmluva o poskytovaní poradenstva klientovi aj s jasným vymedzením mlčanlivosti a hraníc	Je ponechané na ľubovôli, či je zmluva, alebo na používaní spontánnom používaní poradenstva. Mlčanlivosť je často implicitná a hranice nemusia byť výslovne vymedzené

Čas	Naplánovaný a bez narušenia	Nemusí byť naplánovaný, môže to byť spontánna reakcia na niekoho, kto potrebuje pomoc
Odborná pomoc	Pracuje sa podľa etických noriem, ktoré vyžadujú pravidelnú supervíziu k zvýšeniu kvality služieb	Nemusí mať odborný etický rámec ani supervíziu
Proces	Pomáha klientom, aby robili vlastné rozhodnutia a konali sami za seba	Môže radiť, viesť, rozdeľovať fyzické zdroje, alebo konať za klientov
Zameranie	„Človek v kontexte“ v strede záujmu je klient, kontext poskytuje možnosť pre sebahodnotenie i pre vyhodnotenie odborníkom. Ciele druhých ľudí sú brané v úvahu len do tej miery, ako súvisia s klientom	„Človek a kontext“: osoba, ktorá pomáha, môže mať dvojaký záujem a môže sa po nej vyžadovať, aby brala ohľad na kontext, v ktorom sa pomoc poskytuje. Napr. dať do súladu potreby a požiadavky organizácie a potreby a požiadavky klienta

Poradenstvo v psychológii ako uvádza Hartl (1994, s. 149) je činnosť zameraná na prekonanie psychických problémov jednotlivca a rozvoj jeho osobnosti. Pomerne často sa prekrývajú hranice medzi poradenstvom psychologickým, psychiatrickým, psychoterapeutickým a poradenstvom v oblasti sociálnej práce. Najčastejšie ide o poruchy správania, pomoc zmyslovo a mentálne postihnutým.

Pri využívaní poradenstva sa spravidla vyskytujú dva problémy:

- pomoc odborníkov sa spravidla využíva až keď problém prepukne,
- pri obmedzených diagnostických prostriedkoch sa prejavuje nepomer medzi prevažujúcim problémom a možnosťou rozvoja osobnosti.

4.2.1 Poradenstvo zamerané na človeka v praxi

Poradenské zručnosti môžu byť veľmi silným nástrojom a s ich použitím sa môžu získať informácie, ktoré by ľudia ináč možno ani nepovedali. Používanie týchto zručností stavia odborníka do veľmi silnej a vplyvnej pozície. Niektoré techniky sa preto môžu použiť napríklad aj pri policajných a väzenských vyšetrovaniach a krížových výsluchoch.

Vždy záleží na konkrétnych okolnostiach. Rozhodnúť sa čo je etické, môže byť veľmi problematické v každom type pomáhajúceho vzťahu a bude to závisieť na kontexte a roli odborníka, na okolnostiach a na výklade týchto okolností. Naša ochota stretávať sa s etickými rozmermi pri používaní poradenských zručností ovplyvní názorov našich klientov aj kolegov na to, ako sa na túto prácu hodíme.

Medzi všeobecne uznávané princípy správania patrí:

- dôvernosť, rešpekt,
- kompetencia, zodpovednosť,
- nestrannosť a spravodlivosť.

Vlastnosti poradcu podľa klienta:

- Dôveryhodný – chrániť citlivé údaje, aby neboli použité na iné účely, pri spoločnej práci sledovať rovnaké ciele.
- Úctivý – prijímať a uznávať rozdiely medzi ľuďmi a správaním potvrdzovať, že klient je hodný úcty.
- Kompetentný – panuje zreteľné očakávanie, že odborník sa bude vyhýbať konania mimo rámca svojej kompetencie a nebude zručnosti využívať v prvom rade k vyriešeniu svojich vlastných problémov.
- Zodpovedný – zodpovednosť sa môže dostať do rozporu s dôveryhodnosťou, hlavne pokiaľ sa týka zodpovednosti mimo rámca klienta a vyvoláva neistotu v zachovaní mlčanlivosti. V zodpovednosti má svoje miesto ospravedlnenie a vyjadrenie ľútosti (Culley, Bond, 2008, s. 14-17).

Poradca sa snaží poskytnúť vzťah s takým druhom kvalít, ktoré umožňujú aktualizáčnej tendencii prejaviť sa. Ak je prostredie vyhovujúce, klienti sami pre seba vlastným spôsobom môžu objaviť zdroje, ktoré potrebujú pre zmenu a rast. Musia byť schopní stať sa činnými v procese sebaexplorácie spolu so sebaodhalením, aby poradenský proces bol efektívny (Solárová, 2005, s. 35).

Poradenstvo je objavenie našej vlastnej schopnosti byť empatický k druhým a náš vlastný „spôsob bytia“ s ľuďmi, spôsob bytia, ktorý je pre nás autentický a ktorý vyjadruje náš zámer pochopiť klienta. Je to spôsob bytia s ľuďmi skôr ako spôsob robenia niečoho pre nich (Solárová, 2005, s. 35). Za základný postoj, ktorý prispieva ku kvalite vzťahu medzi klientom a poradcom môžeme považovať nedirektívny postoj. Umožňuje klientovi slobodne si vybrať smer, ktorý sa pre neho postupne stáva dôležitý. Demonštruje tým dôveru v seba a tendenciu aktualizovať sa v prostredí. Dôležité je empaticky porozumieť klientovmu subjektívnemu prežívaniu, zároveň minimalizovať možnosť poradcovho správania, či už

vedome alebo nevedome, spôsobmi, ktoré znižujú klientovu autonómiu. Spôsob bytia poradcu v poradenskom vzťahu podľa Merryho (2004, s. 120) pramení z určitých postojov, hodnôt, a osobných kvalít, ktoré prechováva k ľuďom a poradenskému procesu.

„Kvality“ sa týkajú osobných atribútov, vlastností a vzťahov, ktoré formuje poradca s klientmi. „Postoje“ poukazujú na názory a správanie a „hodnoty sa týkajú posudzovania toho, čo je a čo nie je v situácii dôležité.

Byť „Dost' dobrý“ odborník je dostatočne kompetentný na to, aby:

- bral do úvahy kvalitu vzťahu a pracoval na jej prehĺbení,
- poznal štádium, ktorého sa v pomáhajúcom vzťahu dosiahlo,
- aby porozumel stratégii a zručnostiam, tvorivo ich vyberal a používal tak, aby to bolo v súlade s ním, ako s človekom,
- používal stratégie a zručnosti produktívne a spozoroval, kedy majú nechcený účinok,
- neustále sa prispôboval a reagoval na signály od klienta,
- uzdravil pomáhajúci proces z chýb, vznikajúcich pri používaní zručností, alebo pri rozvoji vzťahu,
- vyhodnotil prednosti a slabiny v používaní zručností u každého klienta a svoje hodnotenie zdôvodnil (Culley, Bond, 2008, s. 214).

4.2.2 Metódy práce s klientom

Poradenstvo disponuje širokou paletou metód a postupov. Pre ilustráciu sme vybrali niektoré z nich:

- Informácia – vyberáme iba tie informácie, ktoré nám môžu pomôcť pri riešení konkrétneho problému.
- Direktívy – sú to účinné poradenské intervencie. Vyžadujeme od klienta, aby niečo urobil, obmedzil v záujme kvalitnejšej spolupráce, či efektívnejšieho riešenia problému.
- Rady – poskytujeme rady napr. koho navštíviť, ako naformulovať žiadosť, čo by mohol skúsiť. Nesmieme radiť pri vážnych životných situáciách ako: „Myslite si, že mám prerušiť kontakt s rodinou?“
- Ventilácia – klient má možnosť sa nám zdôveriť s problémami, hovoriť o svojich ťažkostiach. Niekedy stačí len ventilácia a klient už nepotrebuje, alebo nechce inú poradenskú intervenciu.

- Povzbudenie – klient je v neistote, tenzii, preto je potrebné, aby sme klienta hneď povzbudili, dodali mu odvahu, aby dokázal hovoriť o svojich pocitoch a prežívaní.
- Odradenie – snažíme sa navrhnuť klientovi, aby si premyslel, alebo odložil správanie, ktoré by mu mohlo uškodiť. Napríklad, keď sa chystá na otvorenú agresiu voči niekomu inému.
- Tréning – sú to tréningy optimálnej komunikácie, zvládania konfliktov, agresivity. S klientom môžeme techniky efektívnej komunikácie cvičiť individuálne, alebo v skupine (Gabura, 2005, s. 144).

4.2.3 Poradenské prístupy

- Dynamický prístup - je práca s nevedomými silami a motívmi klienta, ktoré ovplyvňujú jeho aktuálne správanie bez toho, aby si ich uvedomoval. Snahou poradcu je reorganizácia klientovej osobnosti na základe riešenia intrapsychického konfliktu. Pri práci využívame verbálne pramene – analýza prenosu a obrán, práca so snahami a fantáziami, interpretácia, náhľad a pracujeme s napätím, tenziou, úzkosťou (Gabura, 2005, s.20). „Uvedený prístup je zameraný na znovuprežívanie minulých emócií a odkrývanie rozporov v osobnosti“ (Novosad, 2009, s.103).
- Behaviorálny prístup – vychádzame z predpokladu, že každé správanie je výsledkom toho, čo sa človek naučil, alebo nenaučil. Je to krátkodobý prístup a využíva techniky na urýchlenie zmeny (Gabura, 2005, s.21). Novosad (2009, s. 104) o behaviorálnom prístupe píše, že sa sústreďuje na preučenie zlých techník správania sa prostredníctvom techník učenia, relaxácie a asertivity.
- Experiencálny prístup – zameriava sa na dosiahnutie vyššieho stavu vedomia klienta, aby si uvedomil svoje možnosti a schopnosti a naučiť sa ich využívať (Gabura, 2005, s. 21).

Za hlavné v tomto prístupe považuje Novosad (2009, s.104) systematický vzťah medzi poradcom a klientom, založený na dôvere a empatii.

Tabuľka č.8 Rozdiel v jednotlivých prístupoch

Téma	Dynamický	Behaviorálny	Experienciálny
Koncept riešenia problémov	Riešenie skrytých konfliktov, nevedomie sa dostáva do vedomia	Odstránenie symptómov, naučených návykov, zmena správania, redukcia anxiety	Rast osobnosti, aktualizácia potenciálu, spolupatričnosť k vlastným zážitkom
Spôsob zmeny	Pochopenie ranej minulosti, hlboký vzhl'ad	Priame učenie	Bezprostredné prežívanie, spontánne vyjadrenie zážitku
Časový prístup	Historicky, subjektívna minulosť	Nehistorický, objektívna prítomnosť	Ahistorický, fenomenologický okamih
Úloha poradcu	Sprostredkovať pochopenie nevedomých psychických obsahov, otvárať vytesnené zážitky	Programovať, odmeňovať, trénovať	Povzbudzovať sebavyjadrenie, aktívne počúvať, akceptovať, integrovať
Prostriedky	Voľné, viazané asociácie, analýza prenosu, odporu, snov, chybných výkonov, interpretácie, náhl'ad	Podmieňovanie, posilňovanie, cvičenie, modelovanie, učenie sa	Stretnutie, vzájomný dialóg, empatia, kongruencia, neštruktúrovaný dialóg
Poradenský model	Terapeutické spojenectvo	Učebné spojenectvo	Ľudské spojenectvo

Zdroj: Novosad,2009, s.104

Je dobré, účinné a potrebné, aby profesiu vykonával kvalifikovaný personál, čo znamená, že má osvojený súbor takých postupov a spôsobilostí, ktoré k danej profesii patria, ako konkrétne komunikačná spôsobilosť.

4.3 Komunikácia v poradenstve

„Naša schopnosť jednať a komunikovať s ľuďmi, pôsobiť na nich a presvedčať ich, aby niečo urobili, je nevyhnutná k tomu, aby sme čokoľvek v živote dosiahli. Najvýkonnejší ľudia vo svojom odbore sú vždy tí, ktorí dokážu kompetentne organizovať spoluprácu a vzájomnú pomoc ostatných za účelom splnenia dôležitých cieľov a úloh.“ (Wilding, 2010, s.170).

Poradenstvo je založené na komunikácii, ktorej kvalita hneď na začiatku ovplyvní efekt poradenského procesu. Kontakt s klientom vyžaduje komunikáciu založenú na dôvere, rovnoprávnosti, porozumení, vzájomnom rešpektovaní. Z hľadiska poradenskej činnosti je potrebné mať na pamäti skutočnosť, že behom cesty komunikačným kanálom dochádza k určitému úbytku, alebo ku zmenám formy, alebo obsahu. Objekt zaobchádzania získava zručnosti v komunikácii so subjektom zaobchádzania, používa ich v interakcii, ale eticky, morálne vyspelejší by mal byť v komunikácii subjekt zaobchádzania, ktorý musí zvládnuť aj emocionálne vyhrotenú situáciu a využiť ju v neskoršej argumentácii, ako výhodu. Emocionálna zdržanlivosť a schopnosť sa povzniesť aj nad zámerne degradujúce momenty vo vzťahu k subjektu zaobchádzania sú hlavným predpokladom morálnej sily v komunikácii s objektom zaobchádzania. Vzťahy medzi pomáhajúcim a klientom môžu byť od autoritatívne - direktívnych, cez asymetrické, paternalistické (charitatívno - ochranné), alebo liberálne - podporujúce, až po najoptimálnejšie t.j. symetrické a rešpektujúce.

Pritom je nutné dodržiavať zásady:

- Informovanosti a kompetentnosti – otvorenosť, znalosť vecí, kooperácie so skúsenejšími
- Empatického a nezaujatého prístupu
- Všímať si neverbálnych signálov
- Taktné jednanie
- Partnerský a individuálny prístup
- Vyvarovať sa „pseudochápajúcich reakcií“
- Dokázať pracovať o zlými správami
- Dať si pozor na „haló efekt“ resp. na unáhlené súdy

- Ovládať metódy poradenského rozhovoru (Novosad,2009,s.130).

K základným podmienkam v komunikácii patrí:

- Počúvanie a komunikovanie – empatické porozumenie

Vyžaduje si koncentráciu na pochopenie čo hovorí, ako sa cíti, čo prežíva a ako to prežíva. „Aktívnym počúvaním dávame druhému najavo, že jeho slová skutočne vnímame. Aktívne počúvať znamená počuť motívy a vnímať pocity a počuť aj nevyslovené“ (Štepaník, 2005, s.99).

Venujeme sa celkovej komunikácii, nielen slovám, ale aj tónu hlasu a iným neverbálnym prejavom. „Pri empatickom a objektívnom načúvaní je potrebné, aby sme sa snažili porozumieť nielen pocitom, ale aj myšlienkam. Sú situácie, kedy je treba zabudnúť na empatiu a načúvať objektívne“ (De Vito, 2001, s.87). K základným aspektom empatického porozumenia môžeme zaradiť kvalitu empatického porozumenia „ako keby“ – zachovať si svoju oddelenú identitu a nedať sa zaplaviť silnými, alebo ohrozujúcimi pocitmi.

Ako uvádza Solárová (2005, s.45) znakom empatie „ako keby“ je schopnosť pracovať s klientom intenzívnym a precíteným spôsobom a predsa sa týmito citmi nedať premôcť.

Ďalším dôležitým aspektom je potreba klienta prežiť empatické porozumenie pre terapeutický efekt.

- Vrelosť, rešpekt a nepodmienené pozitívne prijatie.

Poradca a klient sú zapojení do procesu, kde sa postupne odkrývajú a rozoberajú rozličné úrovne významov, prežívania a pocitov a úzko spolupracujú na skúmaní klientovho sveta. Ide o súčasť systému hodnôt človeka, o jeho integrovaný aspekt a nedá sa dodatočne osvojiť na splnenie základných podmienok (Mery, 2004,s. 81-86). „Tento postoj si hlboko cení ľudskosť klienta a od toho ho neodradí nijaké konkrétne klientovo správanie. Prístup zo strany klienta je nemajetnícky. Má k nemu otvorený, nesebecký, pozitívny vzťah, bez výhrad, bez hodnotenia“ (Solárová, 2005, s.40).

- Kongruencia, byť skutočný, byť sám sebou.

„Kongruencia, autenticita alebo nefalšovanosť znamená, že poradca je ochotný byť tým, kým je, stretáva sa tvárou v tvár, rešpektuje klienta ako samostatného človeka. Poradca by mal odhaľovať svoje pocity starostlivo a citlivo“ (Merry, 2004,s. 81). Solárová (2005, s.36) uvádza, že terapeut si je vedomý pocitov, ktoré prežíva, je schopný ich prežívať a aj dať najavo, ak je to vhodné. Nikto celkom nesplní túto podmienku, ale čím viac je terapeut

schopný počúvať a akceptovať to, čo sa v ňom deje a čím viac je schopný bez obáv byť tým, čo cíti, tým vyššia je úroveň jeho kongruencie.

4.3.1 Efektívna interpersonálna komunikácia

Naša schopnosť (alebo neschopnosť) efektívne komunikovať môže byť ovplyvnená množstvom vonkajších faktorov (podnetnosť prostredia v ktorom sme vyrastali, kontext rodiny, spoločnosti atď.) a vnútorných faktorov (naše mentálne predispozície, temperament, atď.) (Kara, 2009, s.4).

V rámci prípravy personálu je potrebné, aby každý príslušník prichádzajúci do každodenného styku s odsúdenými pracoval predovšetkým na sebe, teda zdokonaľoval seba, svoje „JA“ v rámci interpersonálnej komunikácie. To znamená zdokonaľovať interpersonálne zručnosti preto, lebo veľmi veľa času strávi komunikovaním s odsúdenými.

Efektívna komunikácia podľa Pláňavu(2005,s.18) je taká komunikácia, kedy adekvátne vyjadrené zámery zapôsobia na adresáta presne tak, ako mal vysielateľ v úmysle.

Efektívna komunikácia by mala spĺňať niektoré zo základných podmienok, ako:

- obojstranne zrozumiteľný jazyk
- rešpektovanie druhého a záujem o dorozumenie
- primerané postoje oboch strán
- potlačenie prípadnej antipatie, alebo iných negatívnych pocitov
- súlad verbálnej a neverbálnej stránky komunikácie a pod.(Novosad, 2009, s.125-128)

Pokiaľ chceme zlepšovať svoje komunikačné zručnosti, je potrebné trénovať a sústavne:

- byť aktívne prítomný a efektívne načúvať
- venovať úplnú pozornosť
- udržiavať očný kontakt
- dať najavo pozitívnu odozvu a porozumenie
- udržiavať rovnomerné tempo svojho hlasu
- dôležité je, aby aj človek ktorý hovorí vedel, že mu rozumieme
- zhrnutie, ktoré je dôležité, aby človek, ktorý hovorí cítil, že mu načúvame. Zabránilo tým prípadnému nedorozumeniu a človek, ktorý hovorí získa príležitosť nás opraviť, alebo doplniť informácie
- neoddeliteľnou súčasťou je reč tela- nezáleží na tom čo hovoríme, ale ako to hovoríme (Wilding, 2010, s. 172-179).

- Tri stupne efektívnej interpersonálnej komunikácie rozoberá Kolibová (2005, s. 39-45) nasledovne:
1. Základy – sú zručnosti poskytujúce informácie, čo robiť v danej situácii
 - Zaujatie postoja – čo najlepšia pozícia, v ktorej by sme mohli pozorovať a počúvať jednotlivca či skupinu. Postoj by mal byť v takej vzdialenosti, aby bol bezpečný pre príslušníka, zároveň nám pozícia má umožniť meniť miesto podľa toho, s kým komunikujeme a zároveň pozorovať aj ostatných. Držanie tela, ktoré naznačuje silu, dôveryhodnosť, záujem o kontrolu. Pokiaľ komunikujeme v stoji je potrebné byť vzpriamený s narovnanými ramenami a pohodlne spustenými rukami.
 - Pozorovanie – pri komunikácii s odsúdenými by sme mali byť schopný pozorovať verbálne a neverbálne správanie odsúdených. Tieto nám pomáhajú pochopiť, či je s odsúdeným je niečo v neporiadku. Zmeny nám môžu naznačiť, že odsúdený má nejaký problém, je nahnevaný, prípadne sa necíti dobre.
 - Počúvanie – je potrebné vedieť rozvíjať schopnosť počúvať. Pozorné počúvanie nám poskytne cenné informácie, na základe ktorých potrebujeme usmerňovať jednotlivca, alebo skupinu.
 2. Priama komunikácia – návod na to, ako sa zachovať v akej situácii, vždy v súlade so základmi.
 - Reakcia na city, pocity, pocity a úmysly – presvedčiť odsúdeného, že rozumieme čo cíti. Identifikovať city (napr. hnev, smútok, strach) a rozoznať intenzitu (rozoznávame čo sa odsúdený chystá urobiť). Parafrázovanie obsahu tak, aby sme vzbudili dojem, že chápeme. Užitočnosť spočíva v tom, že u odsúdeného podporuje zámer podeliť sa so starosťami a spätne pôsobí pozitívne na vytváranie kladných vzťahov.
 3. Aplikácia – zručnosti, ktoré pomáhajú riadiť a kontrolovať správanie iných, za predpokladu, že sú rešpektované ich pocity. Pomoc, ktorá pomôže dať veci do poriadku s minimom problémov.
 - Riadenie požiadaviek – odpovedať rozumne a logicky na požiadavky odsúdeného je efektívny spôsob, ako minimalizovať budúce sťažnosti a problémy. Môžeme reagovať súhlasom, popretím, alebo odmietnutím.

- Spracovanie požiadaviek – požiadavka by mala byť stručná, priama, jasne formulovaná. Výborné je pokiaľ odsúdenému v požiadavke naznačujeme citlivosť a záujem (napr. „Rád by som bol, keby.“, „Chápem, že nie ste nadšený s touto úlohou, ale..“ a pod.). Následne v rámci spätnej väzby vyžadovať hlásenie, či úloha bola vykonaná.
- Posilnenie správania – poukázať na dôsledky ešte pred tým, než pristúpime k nevyhnutnému trestu. V rámci komunikácie odmeňovať pozitívne správanie (úsmevom, súhlasným kývnutím, verbálnou pochvalou).

„Stretnutie poradcu a klienta tvárou v tvár je udalosť etická. Chápeme tu ľudské „JA“, ktoré je ľudským až vtedy, keď zachytí volanie, výzvu, ktorou je ten druhý. Stretnutie tvárou v tvár v tomto kontexte nás povoláva k dobru. Druhý sa v tomto procese odhaľuje, vďaka svojej inakosti, čím neneguje „Ja“, ale ho premieňa, dopĺňa, vstupuje s ním do vzťahu“ (Roman,2011,s.185).

5 Poradenstvo v špecifických podmienkach väzenstva

Každé prostredie v ktorom sa realizuje výchova je spoločenským prostredím, ale zároveň nemusí byť aj výchovným. Negatívne javy, pôsobiace na odsúdených vo väzenskom prostredí vyplývajú predovšetkým z procesu postupného prispôsobovania sa k ústavnému spôsobu života a spoločstvu.

Proces prizonizácie má prakticky dva aspekty:

- inštitucionalizácia, t.j. adaptácia a na organizáciu a formy ústavného života, ktoré sú podstatne rozdielne od slobodnej spoločnosti. Jeho extrémnym prípadom je akceptovanie sociálneho prostredia väzenského ústavu odsúdenými, ako ich vlastného životného spôsobu. Na druhej strane to zoslabuje ich schopnosť prispôbiť sa životu na slobode po prepustení z výkonu trestu
- ideologizácia znamená prijímať sústavu hodnôt, postojov, názorov a noriem správania sa neformálnych skupín, ktoré sú často ovládané antisociálnymi živlami. Je to tzv. väzenská subkultúra, ktorá má desocializačný charakter.

Obidva aspekty značne pôsobia na resocializáciu odsúdeného. Je treba povedať, že zámerné výchovné pôsobenie na odsúdeného sa uskutočňuje v sociálnom prostredí, ktoré sa nedá nazvať výchovným prostredím. Uvedený rozpor sa dá eliminovať iba dôslednou organizáciou života odsúdených v jednotlivých ústavoch a využitím účinných prostriedkov na dosiahnutie účelu výkonu trestu odňatia slobody (Zsebi, 1995, s.29-30).

5.1 Práca poradcu s jednotlivými typmi klientov

Typológia osôb je len pomôckou pretože tzv. čisté typy osôb sa prakticky nevyskytujú. Je potrebné dávať pozor na skreslenie dojmu, lebo prípadný omyl môže viesť k pripísaniu neexistujúcich vlastností jedinca s ktorým máme pracovať. Rovnako primerane a s potrebnou sebareflexiou musíme pristupovať k aplikácii techník, aby sme si komunikáciu s klientom nesťažili.

Úzkostný typ

Lahko podlieha vnútornej panike, klopí zrak, neisto gestikuluje, bojí sa robiť rozhodnutia, neverí si, nevracia sa tam kde zlyhal, odvoláva sa na authority.

Stratégia práce s klientom:

- Nezaujímať pozíciu tvárou v tvár,
- Hovorme pomaly, kľudným hlasom, podávajme kompletne informácie,
- Signalizujeme dostatok času na vypočutie, tolerujeme návraty k predchádzajúcim stanoviskám,
- Uvažujme nahlas, kladme nevyslovené otázky a vyslovme za neho pochyby,
- Nerobme priame rozhodnutia za klienta. Prispějme rekapituláciou otázok, zhrňme závery, alternatívy.

Úzkostlivo- agresívny typ

Vyznačuje sa energicky silným úchopom predmetov, bojovne odmeraný pohľad a zovretými perami, strohosťou rečového prejavu, nervozitou v hlase. Trpí pocitmi krivdy a s tým spojenými rýchlymi obrannými reakciami. Kategoricky odmieta pomoc, poznámky a zraňujúce výroky na city a morálku iných.

Stratégia práce s klientom:

- Pohľadom signalizujeme ochotu, dodržíme horizontálnu polohu pohľadu z očí do očí
- Hovorme pokojne, vecne, zrozumiteľne, nezrýchľujeme tempo reči a nezvyšujeme hlas.
- Čo najmenej používajme odmietavé „nie“, ponúknime alternatívu s vysvetlením
- Dajme najavo, že akékoľvek rozhodnutie je pre klienta dôstojné a pre nás do značnej miery akceptovateľné.

Bezohľadne –agresívny typ

Vyznačuje sa nemenným, agresívnym výrazom tváre. Pomalým myslením, podozrievavosťou, hlučnosťou, používaním vulgárnych výrazov. Nekultivovaným vyjadrovaním, netolerantným presadzovaním svojich záujmov, nepriateľskými postojmi voči hodnotám, autoritám.

Stratégia práce s klientom:

- Vzdialenosť 0,7m vodorovne z očí do očí, ktorú v žiadnom prípade nemeňme

- Hovorme pokojne, vecne, pomaly, zrozumitel'ne, bez afektu, dôstojne, nie však z nadradenou noblesou
- Stojme uvoľnene, gestikulujme pomaly, plynule a nepodliehajme panike
- Stojme na svojich stanoviskách, prejavme však pochopenie a uznanie. Apelujme na česťnosť a férovosť. Ponúknime možnosť dôstojného ústupu.

Neprístupný typ

Charakteristickými znakmi v správaní sú zdržanlivé reakcie a pohyby. Nevyhľadáva prítomnosť druhých. Rád len polemizuje, bez prejavenia vlastného názoru. Ironizuje druhých aj sám seba, hovorí pomaly v narážkach, paradoxoch, stáva sa nezrozumiteľným. Je odmeraný, ironizujúci, zraňujúci a sebaznehodnocujúci vulgaritou.

Stratégia práce s klientom:

- Nechajme klienta určiť si vzdialenosť a dodržme ju. Väčšinou sa dívajme do očí, zvlášť keď hovoríme
- Hovorme neosobne, pokojne, dôstojne držme sa predmetu a skutočnej podstaty prejednávanej veci
- Nenechajme sa vyviest' z miery jeho mlčaním, zároveň neudržiame rozhovor za každú cenu.

Hysterický typ

Jeho charakteristickými znakmi je rýchla chôdza, prudké gestá, živá mimika vyjadrujúca emócie, teatrálné vystupovanie. Vyvoláva „davovú psychózu“. Rečový prejav sa často stáva emocionálnym výlevom, strácajúcim logiku. V konfliktnej situácii dochádza ku kriku, slovným výpadom a rôznym demonštratívnym prejavom agresie a autoagresie.

Stratégia práce s klientom:

- Vhodné sú tesnejšie priestory a jednanie v sede a mimo pozornosti ostatných
- Hovorme vecne, stručne a jednoznačne a regulujme jednanie tak, aby dospelo k rýchlejšiemu koncu

Buďme rozhodní, pevní, autoritatívni, zároveň priateľskí (Novosad,2009, s. 174-179).

Gabura (2005, s. 180-193) podrobnejšie rozoberá prácu poradcu s klientmi, ktorí sa správajú neštandardne a vyžadujú od poradcu určité špecifické prístupy, ako napr:

Klient v odpore

Za prejav odporu pri poradenskej práci s klientom sa považuje, keď klienti napriek jasnej a jednoduchej inštrukcii nerozumejú to, čo sa od nich očakáva, keď síce chápu to, čo majú robiť, ale nemôžu, pretože im to nejde, keď sú paralyzovaní strachom a neskúsenosťou.

Vo všeobecnosti poznáme v sociálnom poradenstve tri typy odporu:

- odpor, keď klient problém nepripúšťa
- keď sa klient chce zmeniť, ale nevie ako, lebo zmena ho ohrozuje,
- keď klient chápe problém, dokonca aj jeho príčinu, ale nechce sa zmeniť.

V tomto prípade je potrebné, aby poradcovi záležalo na motivácii klienta pre spoluprácu, je však nereálne sa domnievať, že všetci klienti budú pre túto spoluprácu motivovaní. Skúsenosti ukazujú, že mnohí klienti po prekonaní počiatočných bariér začnú spolupracovať a sú konštruktívni a kreatívni.

Mlčanlivý klient

Mlčanie klienta môže byť výrazom jeho vnútorného konfliktu a vyjadruje úzkosť, neistotu, nedôveru, alebo aj zaťatosť, neochotu spolupracovať či odpor. Klient možno potrebuje čas, aby sa adaptoval, aby veci dôkladne premyslel, alebo nazbieral odvalu. Poradca by nemal robiť nátlak na klienta, nemal by vstupovať otázkou, alebo úvahou. Poradca môže mlčanie prerušiť napríklad tým, že sám referuje o tom, čo mu počas mlčania prebehlo hlavou, na čo myslel, ako sa cítil. Je veľká pravdepodobnosť, že klient bude na otvorenosť poradcu reagovať recipročne a začne hovoriť.

Depresívny klient

Depresívna nálada, alebo afekt je súčasťou bežného ľudského prežívania. Najčastejšie sa prejavuje ako zármutok. Poradenský prístup k depresívnemu klientovi môžeme zjednodušené zhrnúť:

- pozorne vypočuť problémy, históriu jeho depresívnych stavov, urobiť si prehľad symptómov a dĺžku trvania,
- pokúsiť sa objasniť podstatu depresie, zhrnúť čo klient na odstránenie podnikol, zvážiť potrebu psychiatrického vyšetrenia,

- poskytnúť klientovi relevantné informácie o podmienkach spolupráce, umožniť redukovať smútok, korekcia negatívnych konceptov,
- podať inštrukcie k plneniu úloh, časový a činnostný harmonogram, hľadanie nedepresívnych zážitkov, podporovanie prekonania sociálnej izolácie, podpora emancipačných snáh, smerovanie k samostatnosti a zodpovednosti za svoj život.

Klient so suicidálnym sklonom

Táto kategória by sa mala vyskytovať v psychiatrických ambulanciách. Poradca by mal byť s klientom, pokúsiť sa ho pochopiť, akceptovať jeho pocity a nie lacno utešovať optimistickými rečami. Nemal by ho posudzovať ani z etických ani náboženských dôvodov. Motivovať ho k návšteve psychiatra.

Manipulatívny klient

Manipulácia, ako úmyselný vplyv, alebo smerovanie k určitej výhode. Klient využíva klam, prehováranie, obviňovanie, zaplavovanie rečami a pod. manipulácia môže slúžiť ako ochrana ega, ktorou klient reaguje na svoj strach z odkrytia ohrozujúcich tém, alebo ochranou pred svetom. Pri práci s klientom je prospešné hľadať odpoveď na otázku, čoho sa klient obáva a akceptovať jeho strach. Otvorený rozhovor s klientom a empatické pochopenie napomáha vytvárať pracovné spojenectvo. Je potrebné, aby poradca vytvoril pevné hranice, súčasne ponúkal pomoc. Efektívne je vymedzenie času, jasné inštrukcie, zrozumiteľné a jednoznačné verbálne a neverbálne odmietanie manipulačných ponúk bez akéhokoľvek zaváhania.

Hysterický klient

Tento typ klienta sa prezentuje nezrelosťou, emocionálnou plytkosťou, teatrálnym správaním, čierno-bielym videním sveta, zaujatosťou sebou samým, často až po hranicu egocentrizmu. Je emočne labilný, vo vzťahoch povrchný, má obmedzenú schopnosť preberať zodpovednosť za seba či svojich blízkych. Poradca by nemal pristúpiť na scenáre a hry klienta, mal by udržať hranice poradenského vzťahu, identifikovať a minimalizovať manipuláciu, udržať vecnú úroveň komunikácie a emócie pod racionálnu kontrolou.

Všeobecne je veľmi dôležité vnieť poriadok a kontrolu do situácií hneď na začiatku. Je niekoľko vecí, ktoré môže poradca urobiť preto, aby hneď pomohol klientovi:

- Prebudenie nádeje, dodať vieru v pozitívny zmysel stretnutia, vieru, že zmena je možná a že klient dokáže jednat tak, aby zlepšil, alebo vyriešil problém.
- Navodiť pocit univerzality, ktorý by vyvrátil presvedčenie, že je na problém sám, alebo že problém nedokáže riešiť.
- Poskytnúť príležitosť k uvoľneniu, vyjadreniu pocitov (Culley Bond, 2008, s. 203).

5.2 Prístupy k riešeniu penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti

Vo výkone trestu odňatia slobody prevláda koncepcia prevýchovného a resocializačného charakteru. Pokiaľ je odsúdený v dennej interakcii s pedagógom, môžeme hovoriť o viac – menej úspešnom procese resocializácie. Problém nastáva v čase prepustenia na slobodu. Zrazu je bývalý odsúdený odkázaný sám na seba, svoju rodinu (pokiaľ ho neodvrhla). Prepustený prechádza „adaptačnou“ fázou, ktorá sa viaže na návrat do bežného života a pri jej nezvládnutí sa objavuje recidíva. „V tejto životnej etape potrebuje prepustený väzeň pomoc pri prekonávaní krízy. Poradenstvo sa stáva nástrojom pomoci, ktoré im pomáha zvládnuť náročné situácie spojené s resocializáciou“(Gabura, 2005,s.45).

System postpeniterciálnej starostlivosti vychádza z viacerých faktorov:

- Návrat domov po ukončení výkonu dlhodobejšieho trestu odňatia slobody je stresujúci zážitok. Po prepustení na slobodu sa jednotlivец dostáva do nového prostredia, ktoré sa zmenilo (nové budovy, ulice, miestna znalosť prostredia dostáva trhliny. Bývalý odsúdenec často príde o byt, bývanie, prácu, zázemie).
- Jeho väzby a vzťahy sú popretfhané. Manželstvo sa často rozpadlo, priatelia si našli nových priateľov, rodičia sa odsťahovali alebo mohli zomrieť.
- Prepustený si musí nájsť prácu, alebo iný zdroj legálnej obživy. Ozývajú sa starí dlžníci, môže sa ozvať potlačená drogová závislosť, nedostatok sexu, potlačená závislosť na alkohole apod.
- Pri žiadosti o zamestnanie sa zväčša vyžaduje potvrdenie o bezúhonnosti, čo pre túto skupinu ľudí robí nájdenie pracovného miesta nedostižným snom (Doktorová, 2010, s.58).

Nemôžeme očakávať, že u bývalých odsúdených po ich prepustení na slobodu dôjde automaticky k pozitívnej zmene osobnosti. System postpeniterciárnej starostlivosti preto môže mať podobu:

- dobrovoľnú – klienti sa obracajú o pomoc na základe vlastného rozhodnutia,
- nútenú – je to snaha o nápravu odsúdených za obzvlášť závažnú trestnú činnosť.

Po prepustení sa bývalý odsúdený môže ocitnúť v hmotnej či sociálnej núdzi, ktorú je možné riešiť:

- sociálnym poradenstvom,
- sociálnymi službami,
- dávkami sociálnej pomoci.

Skúsenosti nám ukazujú, že odsúdení po prepustení z výkonu trestu, ktorí sú ponechaní na seba, nevedia sa zapojiť do občianskeho života a dostávajú sa do komplikovaných situácií. Myslím si, poskytuje sa im pomoc pri:

- pracovnej stabilizácii
- ubytovaní
- preklenutí začiatočných finančných ťažkostí
- potrebe výchovnej a poradenskej starostlivosti.

Sociálno-psychologické faktory, ktoré určujú osobnosť prepustených, samotného procesu a podmienok postpenitenciárnej resocializácie sú:

- stupeň nápravy prepustených osôb
- psychologická pripravenosť prepustených
- kontrolovateľnosť prepustených hlavne v dobe ich voľna
- pôsobenie na prepusteného zo strany pracovníkov
- uspokojenie rodinnými a materiálnymi podmienkami
- pokračujúce ovplyvňovanie kriminálnym prostredím a pod.

Už Nečas (1987, s.76) charakterizuje postpenitenciárnu resocializáciu, ako proces pôsobenia ľudí na iných ľudí. Prostredníctvom ľudí môžeme v ľudskej činnosti čokoľvek zdokonaľovať, zlepšovať vo vzťahu k právu, k povinnostiam. Faktory, ktoré môžu ovplyvňovať systém postpenitenciárnej starostlivosti, výber foriem a spôsobu práce prekračujú hranice vzťahu subjekt – objekt. Mnohé závisí na rôznych okolnostiach, na pôsobení rôznych osôb, skupín ľudí na prepustené osoby, na morálne - psychologické klíme na pracovisku, v rodine a na celkovom vzťahu k prepustenému.

Ďalej pokračuje, že postpenitenciárna resocializácia by sa mala organizovať:

1. s prihliadnutím k individuálnym zvláštnostiam prepustených, ktoré môžeme rozdeliť podľa nášho názoru na štyri skupiny a to:
 - Prepustení, vyžadujúci ďalší rozvoj samostatnosti a získania návykov sebaovládania. Ich správanie je správne, konajú s rozumom.
 - Prepustení, vyžadujúci pomoc a podporu. Charakterizuje ich pozitívna snaha po dovŕšení nápravy, pranie stať sa čestným, ale existujú rôzne rušivé momenty, na základe čoho potrebujú postpenitenciárnu pomoc.
 - Prepustení, vyžadujúci výraznú sociálnu kontrolu a aktívne pôsobenie. Ich správanie je nestále, nevedia sami čo chcú a ako sa majú správať. Bez zosilnenej sociálnej kontroly je vysoká pravdepodobnosť opätovného zlyhania.
 - Prepustení, vyžadujúci nielen prísnu sociálnu kontrolu, ale aj uplatnenie tvrdších opatrení, ako ochranný dohľad. Tieto osoby sú nenapravené, majú záporný vzťah k práci a k zákonom.

2. s prihliadnutím k časovej diferenciacii postpenitenciárnej resocializácii:
 - v začiatkovej etape - zvyčajne v prvých troch mesiacoch po prepustení - je potrebné venovať pozornosť hlavne zaisteniu pracovného miesta, prekonaniu fenoménu akejsi eufórie slobody, poprípade materiálna pomoc
 - v strednej etape – do 9 až 12 mesiacov po prepustení – je potrebné venovať pozornosť kontrole správania prostredníctvom spoločenských organizácií, sociálnych kurátorov.
 - záverečnej etape – do 18 až 24 mesiacov po prepustení – iniciatívna snaha samého prepusteného odstrániť sťažené podmienky resocializácie, dohliadať na správanie prepusteného, poprípade napomáhať k pomoci na zlepšenie napr. bytovej otázky (Nečas, 1987, s. 83).

Prevenia kriminality a delikvencie je celospoločenský problém. Na všeobecnej sociálnoprávnej prevencii sa podieľajú odbory sociálnej starostlivosti obecných úradov, úrady práce, spoločenské a charitatívne organizácie, psychologická a zdravotnícka starostlivosť. Špeciálnu prevenciu vykonávajú policajný zbor, prokuratúry, súdy a zariadenia pre výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody. K najúčinnejším formám prevencie patrí postpenitenciárna starostlivosť, ktorá je v kompetencii sociálnych kurátorov.

5.3 Pôsobenie poradenských zariadení a inštitúcií na zaobchádzaní s odsúdenými

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele

Po prepustení odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody pri jeho adaptovaní sa späť do života pomáha sociálny kurátor z Úradu práce sociálnych vecí a rodiny.

- Do ôsmich dní môže osoba prepustená na slobodu požiadať o resocializačný príspevok na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny za účelom uľahčenia resocializácie, vybavenia osobných dokladov a zabezpečenia nevyhnutných vecí osobnej potreby.

K možným úlohám Úradu práce sociálnych vecí a rodiny patrí:

- Poskytnutie sociálneho poradenstva osobám prepusteným z výkonu trestu odňatia slobody, vykonáva sociálnu prevenciu a opatrenia na výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.
- Poskytuje sociálne služby osobám bez prístrešia, sú terénnou formou zabezpečované prostredníctvom organizovania spoločného stravovania.
- Ochranu a pomoc fyzickým osobám pri prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, z výkonu väzby, občanom závislým na alkohole a drogách, poradenstvo všetkým občanom, ktorí požiadajú o pomoc pri riešení a prekonávaní ich dlhodobu nepriaznivej životnej situácie

Pri Ústredí práce sociálnych vecí a rodiny funguje oddelenie Sociálna kuratela plnoletých fyzických osôb. Sociálnu kuratelu zabezpečuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately aj pre plnoletú fyzickú osobu, a to najmä po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby.

K jej úlohám patrí:

- udržiavať písomný kontakt a osobný kontakt s plnoletou fyzickou osobou počas výkonu trestu odňatia slobody, výkonu väzby a spolupôsobí pri jej prevýchove a riešení jej osobných problémov, rodinných problémov a sociálnych problémov, najmä pri udržiavaní a posilňovaní rodinných väzieb,
- podieľať sa na príprave plnoletej fyzickej osoby na prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby,
- pomáhať plnoletej fyzickej osobe po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení,

hľadání bývania, hľadání možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie a pri riešení osobných problémov a vzťahových problémov (Gabura, 2005, s. 46).

Ochranný dohľad a probačný dohľad je v našom trestnom kódexe riešený v §76 a v §119. V § 76 „(1) Ochranný dohľad uloží súd páchatel'ovi, ktorého odsudzuje za obzvlášť závažný zločin na nepodmienečný trest odňatia slobody.“ Oproti minulosti je to zmena, nakoľko ochranný dohľad v tomto poňatí sa zabezpečuje len pre veľmi úzku skupinu delikventov.

Existuje aj probačný dohľad podľa § 119 Trestného zákonníka, ktorý sa ukladá v súvislosti s podmiennečným odkladom výkonu trestu. Aj tento sa neukladá každému odsúdenému. „Probáciu chápeme ako kontinuálny proces profesionálnej pomoci a kontroly s individuálnym prístupom ku klientovi zahrňujúci právne, psychosociálne a ekonomické aspekty s cieľom „vedenia života bez trestných činov“ (Lulei, Mališková, 2010, s. 258).

Dohľad vykonáva probačný a mediačný úradník súdu. V súdnej praxi ostáva skupina delikventov, ktorá aj v podmienkach podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, alebo po vykonaní trestu odňatia slobody pokračuje v trestnej činnosti. Zvyčajne sú to osoby závislé na návykových látkach a krádežou si zabezpečujú prísun tejto látky.

Riešením by bolo uzákoniť dva druhy ochranného dohľadu, a to:

- prísny ochranný dohľad, ktorý by bol v intenciách dnešného ponímania ochranného dohľadu
- bežný ochranný dohľad, ako služba a povinnosť pre každého odsúdeného na trest odňatia slobody na obdobie jedného roka po ukončení výkonu trestu. Takýto dohľad by vykonával špeciálny kurátor kurately dospelých odboru sociálno-právnej ochrany detí mládeže a dospelých.

Táto myšlienka vychádza z predpokladu, že výchova dospelých prostredníctvom trestu odňatia slobody je pomerne drahá a málo účinná, o čom svedčí pomerne vysoká recidíva trestaných. Taktiež bezvýhodisková situácia jedinca po ukončení výkonu trestu odňatia slobody má okrem stresu pre postihnutú osobu aj dopad na spoločnosť. Prepustená osoba sa často vráti k opätovnému páchaniu trestnej činnosti napriek novým hodnotám, ktoré si delikvent osvojil počas prevýchovy vo výkonu trestu a resocializácii. Pokiaľ nebude systém sociálnej kurately založený na povinnosti, ale dobrovoľnosti, veľa takýchto klientov radšej vyhľadá bývalých kumpánov a kamarátov, ako špecialistu. Problémy nastávajú aj obciach, kde sa ťažko nájde odborník na sociálnu oblasť (Doktorová, 2010, s. 59).

Sociálne intervencie zamerané na sociálnu starostlivosť o občana po výkone trestu boli v minulosti orientované na saturáciu základných životných potrieb (ubytovanie, jedlo, práca). Občan prepustený z väzenia prechádza „adaptačnou“ fázou, ktorá sa viaže na návrat do „bežného“ života a pri jej nezvládnutí sa dostaví recidíva. Myslíme si v tejto životnej etape potrebuje prepustený väzeň pomoc pri prekonávaní krízy. Sociálne poradenstvo je jedným z nástrojov sociálnej pomoci prepusteným väzňom, ktoré im pomáha zvládnuť náročné situácie spojené s resocializáciou (návrat do rodiny, vzťah k deťom, ktoré dlho nevideli, možnosti azylového ubytovania, odstraňovanie systémových príčin kriminálneho správania, zmena hodnotového systému a životného štýlu atď.). Veľmi nápomocné v týchto oblastiach môžu byť rôzne mimovládne organizácie a charita.

Na Slovensku v jednotlivých krajoch pôsobia rôzne akreditované Krízové centrá a Resocializačné zariadenia, ktoré sú občianskymi dobrovoľnými združeniami pôsobiacimi v treťom sektore. Nachádzajú sa zväčša vo väčších mestách Slovenska ako: Bratislava, Nitra, Trenčín, Trnava, Banská Bystrica, Žilina, Poprada, Košice. Na ich prevádzku môžu prispievať okrem sponzorov, individuálnych darcov aj samosprávne kraje a Úrady práce sociálnych vecí a rodiny

Cieľom resocializačných centier je určiť a podporovať pozitívne prejavy správania a motivovať jednotlivcov v zdravom životnom štýle. Program je stanovený tak, aby poskytoval také modelové situácie, ktoré umožňujú dobrý tréning správania sa a zvládania záťažových situácií. Dôležité je smerovať k budovaniu si svojej novej existencie a identity, založenej na slobodnom rozhodovaní. Krízové centrá sa navyše snažia vytvoriť prostredie čo najviac sa približujúce realite domova. Filozofiou je rozvíjať samostatnosť ľudí a poskytnutie pomocnej ruky pri zapojení sa do bežného života. Pomoc krízových centier môže pozostávať napr. poskytovania anonymného ubytovania, zabezpečovania základných životných potrieb, psychologicko-sociálno-právneho poradenstva, advokácie, vzdelávania a aktivít zameraných na ich reintegráciu späť do rodiny a spoločnosti.

ZÁVER

Poradenská činnosť v podmienkach väzenstva má špecifický charakter práce. Spočíva v pomoci obvineným, alebo odsúdeným pri riešení rôznych problémov, ťažkostí, vo výchove, je zameraná na optimálny rozvoj osobnosti klientov nachádzajúcich sa v určitej núdzi. Myslíme si, že ide o službu, prostredníctvom ktorej je možné predchádzať rôznym nepríjemným životným situáciám, alebo nasmerovať ľudí, ktorí stratili správny smer na pozitívnu životnú cestu. Preto sme sa v našej diplomovej práci venovali vymedzeniu zaobchádzania a poradenskej činnosti vo všeobecnosti ale aj v podmienkach väzenstva.

Konkrétne v podmienkach väzenstva sa na poradenskú činnosť špecializujú hlavne pedagógovia, psychológovia, sociálni pracovníci a duchovní. Pri práci s odsúdenými vnímajú ich životnú situáciu, problémy, vychádzajú z určitých odborných znalostí, berú do úvahy vlastnosti človeka, vnímajú jeho vnútorný svet, jeho subjektívnu realitu z ktorej vychádza. Na základe aj týchto zistení, konštruujú svoju subjektívnu realitu, ktorou sa riadia pri svojej práci. Poradenská práca s uväznenými osobami má veľký význam pre ich začlenenie do bežného života po prepustení z výkonu trestu. Táto práca si vyžaduje veľkú dávku profesionality. Znalosť osobnosti klienta a sústavné pôsobenie, môže pozitívne zmeniť životnú situáciu klienta. Prepustený odsúdený potrebuje odbornú pomoc, aby sa mohol lepšie adaptovať na nové podmienky na slobode a integrovať sa do spoločnosti. Pomoc je prevenciou proti tomu, aby zvládol negatívne vplyvy okolia. Môžeme skonštatovať, že odborne poskytovaná poradenská činnosť je zmysluplná.

V teoretickej rovine si práca nárokuje slúžiť ako osveta v oblasti poradenstva, prístupu „zameraného na človeka“. Hovorí o využívaní silného nástroja, ktorý môže značne zmeniť život klienta. Poskytuje poznatky, informácie a rady predovšetkým v oblasti osvojenia si poradenských zručností, prístupov a metód práce poradcu. Pozornosť sme sústredili aj na spôsob efektívnej komunikácie, postavenej na základoch etiky, empatie. Kvalita komunikácie hneď na začiatku ovplyvní efekt poradenského procesu.

Dôležitým aspektom práce všetkých pracovníkov prichádzajúcich do kontaktu s obvinenými vo výkone väzby a odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody je dodržiavanie etických zásad práce obsiahnutých v etickom kódexe príslušníka, mravných a morálnych zásad a zabezpečení dodržiavania dôstojnosti a ľudských práv. Profesionálna etika personálu je v podmienkach penitenciárneho zaobchádzania jedným z najdôležitejších faktorov efektívnej resocializácie odsúdených.

V praktickej rovine je to uplatnenie poznatkov z oblasti poradenstva vo formách zaobchádzania s odsúdenými, ktorého hlavným cieľom je vypestovať vôľu, schopnosti, sebaúctu a rozvinúť zmysel pre zodpovednosť. Predpokladáme, že uvedené vlastnosti im umožnia po prepustení dodržiavať zákony a postarať sa o seba.

V rámci možností rozsahu práce ponúkame pohľad na prístup poradcu k jednotlivým typom klientov. Myslíme si, že podstatou od ktorej sa odvíja práca pomáhajúceho pracovníka je vnímanie klienta, v rámci ktorého konštruuje svoj pohľad na prvky správania, jeho životnú situáciu a vzniknuté problémy.

V oboch rovinách naša práca tvorí východiskový materiál pre praktickú aplikáciu zosumarizovaných poznatkov. Filozofia výkonu trestu, jeho humanizácia, vychádza z prístupov našej spoločnosti k jeho životu a rozvoju. Tento prístup sa prejavuje v pohľade na výkon trestu a realizáciu prevýchovy odsúdeného, zameriava na systém penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. Túto starostlivosť môžu ovplyvniť rôzne faktory, ako osoby, skupiny, morálno-psychologická klíma v prostredí v ktorom sa človek pohybuje. Poradenstvo je jedným z nástrojov sociálnej pomoci pre prepustených, ktoré im pomáha zvládnuť životné situácie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BALKO, E. - FOLDOŠI, D. 2004. *Penitenciárna pedagogika*. Bratislava: Akadémia PZ, 2004. 149 s.

BEKO, L. 2009. Aplikácia socioterapie v pomáhajúcich profesiách (online) *Odborný internetový časopis Inštitút psychoterapie a socioterapie*, 2009 (cit. 2010.05.21) Dostupné na: <http://www.socioterapia.sk/2009/11/aplikacia-socioterapie-v-pomahajucich-profesiach-2/>

BUČKO, J. 2009. Etika v práci príslušníka. In. *Spravodaj Zvesti ZVJS, Inštitútu vzdelávania ZVJS*. Nitra 2/2009, s. 4

CULLEY, S. - BOND, T. 2008. *Integratívny prístup*. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-452-6.

DANIŠKA, G. a kol. 1996. *Základy policajnej psychológie*. Bratislava: Magnet - Press Slovakia, 1996. 116 s. ISBN 80-967272-6-5.

DÁVIDEKOVÁ, M. 2010. Etické hodnoty a dôstojnosť v sociálnej práci. In. *Aplikovaná etika v sociálnej práci*. Bratislava: Vysoká škola sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-89-4, s. 45-50 (online cit. 2011.10.20) Dostupné na internete: <http://vssvalzbety.sk/userfiles/Konferencie/ZBORNIKetikakonferenciaPiestany.pdf>

DOKTOROVÁ, J. 2010. Nové prístupy k riešeniu penitenciárnej a post penitenciárnej starostlivosti. In. *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Bratislava: Vysoká škola sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-89-4, s. 57-61. (online cit. 2011.10.20) Dostupné na internete: <http://vssvalzbety.sk/userfiles/Konferencie/ZBORNIKetikakonferenciaPiestany.pdf>

DIATKA, C. 2001. *Etika a súčasnosť*. Nitra: UKF, 2001. 156 s. ISBN 80-8050-493-8.

DE VITO, J. A. 2001. *Základy medzilidské komunikace*. 1.vyd. Praha: Grada, 2001. 411 s. ISBN 80-7169-988-8.

FÁBRY, A. 2000. *Penológia*. Bratislava: Právnicka fakulta, 2000. 408 s. ISBN 80-7160-140-3.

GABURA, J. 2005. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Občianske združenie sociálna práca, 2005. 222 s. ISBN 80-89185-10-x.

GRÁCOVÁ, A. 1995. Postavenie väzenstva, väzenstvo ako služba pre spoločnosť, zásady penitenciárneho zaobchádzania z hľadiska Európskych väzenských pravidiel. In. *Penitenciárne zaobchádzanie*. Nitra, Stredná škola ZVJS SR 1995. s. 17-19.

HEJDIŠ, M. 2010. Etika sociálneho zaobchádzania v režime obmedzenia osobnej slobody. (online) *Prohuman, Odborný internetový časopis*, 2010 (cit.2010.02.20) Dostupné na internete: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/etika-socialneho-zaobchadzania-v-rezime-obmedzenia-osobnej-slobody>

HERETIK, A. 1993. *Základy foréznej psychológie*. Bratislava: SPN, 1993. 223 s. ISBN 80-08-01870-4.

HUPKOVÁ, M. 2011. *Rozvíjanie sociálnych spôsobilostí v pomáhajúcich profesiách*. Bratislava : IRIS, 2011. 334 s. ISBN 978-80-89256-61-7.

JANOTOVÁ, H. a kol. 2005. *Profesijná etika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.91 s. ISBN 80-86861-43-0

KARA, Ľ. 2009. Efektívna komunikácia- nástroj sociálno-komunikačných zručností. In. *Spravodaj Inštitútu vzdelávania ZVJS v Nitre 3/2009*, s. 4.

KROŠLÁKOVÁ, D. 2002. *Medzinárodné organizácie a väzenstvo v zahraničí*. Nitra: SŠ ZVJS, 2002. 50 s.

KOLIBOVÁ, D. 1995. Efektívna interpersonálna komunikácia v penitenciárnej praxi. In: *Penitenciárne zaobchádzanie*. Nitra, Stredná škola ZVJS 1995, s. 39-45.

LUKNIČ, A. S. 1999. *Etika v činnosti policajta*. Bratislava: MV SR, 1999. 176s. ISBN 80-8054-114-0.

MERRY, T. 2004. *Naučte sa byť poradcom*. Bratislava: Ikar, 2004. 216 s. ISBN 80-551-0768-8.

MELIBURA, J. 1990. *Ja-Ty-My, Možnosti psychológie zlepšovať medziľudské vzťahy*. Praha: Smena, 1990. 210s. ISBN 80-221-0052-8

NOVOSAD, L. 2009. *Poradenství*. Praha: Portál, 2009. 269 s. ISBN 978-80-7367-509-7.

NEČAS, S. 1987. *Psychologické aspekty postpenitenciárnej resocialiace*. vyd. Ministerstvo spravodlivosti, 1987. 98 s.

NEMCOVÁ, J. 2009. Formy sociálnej pomoci vo výkone trestu a po výkone trestu odňatia slobody. In *Spravodaj Zvesti ZVJS 3/2009*, s.2

ONDREJKOVIČ, P. 1999. *Sociálna patológia*. Bratislava: PF UK, 1999. 184 s. ISBN 80-88886-47-5.

PLAŇAVA, I. 2005. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy- dovednosti - poruchy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 148 s. ISBN 80-247-0858-2.

ROMAN, T. - ROMAN, L. 2010. Etika penitenciárnej starostlivosti. In *Aplikovaná etika v sociálnej práci a ďalších pomáhajúcich profesiách*. Bratislava: Vysoká škola sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80- 89271-89-4, s.318-324. (online cit. 2011.10.20) Dostupné na internete: <http://vssvalzbety.sk/userfiles/Konferencie/ZBORNIKetikakonferenciaPiestany.pdf>

SKALICKÝ, J. 1992. *Základy penitenciárnej vedy a penológie*. Bratislava: PFUK, 1992. 86s. ISBN 80-7160-017-2

SOLÁROVÁ, E. 2005. *Aplikácie prístupu zameraného na človeka (PCA) vo vzťahoch*. Bratislava: Ikar, 2005. 196 s. ISBN 80-551-0961-3.

STRÁŽNICKÁ, V. - ŠEBESTA, Š. 1994. *Človek a jeho práva*. Bratislava: JUGA. 1994. 224 s. ISBN 80-85506-30-0.

ŠKVARENINOVÁ, O. 2004. *Rečová komunikácia*. 2. vyd. Bratislava: Mladé letá, 2004. 278 s. ISBN 80-10-00290-9.

ŠTEPANÍK, J. 2005. *Umnění jednat s lidmi 2 Komunikace*. Praha: Grada, 2005. 164 s. ISBN 80-247-0844-2.

WILDING, CH. 2010. *Emoční inteligence*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 240 s. ISBN 978-80-247-2754-7.

ZSEBI, J. 1995. Diferenciácia ako prístup penitenciárneho zaobchádzania In. *Penitenciárne zaobchádzanie*. Stredná škola ZVJS Nitra, 1995.s. 20-24.

Literatúra z oficiálnych internetových zdrojov

<http://www.socioterapia.sk/2009/11/aplikacia-socioterapie-v-pomahajucich-profesiach-2/>

<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/etika-penitenciarinej-starostlivosti>

http://www.zvjs.sk/dokumenty/legislativa/rgr_42_2006.pdf

http://nuczv.sk/wp-content/uploads/3_koncepcia_poradenstva.pdf

<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=209692&FileName=zz2010-00224-0209692&Rocnik=2010>

<http://www.zvjs.sk/dokumenty/Rocenska-2010.pdf>

<http://www.upsvarnm.sk/htmls/cinnostsosc.htm>

http://www.zvjs.sk/dokumenty/legislativa/rgr_42_2006.pdf

Legislatívne zdroje a literatúra oficiálnych inštitúcií

Zákon o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov č.475/2005 Z.z v znení zákona č. 93/2008 Z.z., zákona č. 498/2008 Z.z.

Vyhláška MS SR č. 368/2008 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody

Zákon č. 4/2001 Z.z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

Uznesenie vlády SR č.28 z 13.4.2011 ku Koncepcii väzenstva SR na roky 2011-2020

Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2010, Bratislava GR ZVJS, číslo GR ZVJS-37/11-2011

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele